

OOSTVLAAMSE ZANTEN



algemeen tweemaandelijks tijdschrift
voor volkskunde

XLVIII - 1973 - 2

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 42, B 9000 Gent en op de bibliotheek : Kraanlei 63, B 9000 Gent.

1. Oostvlaamsche Zanten, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt : 15e, 19e jg., 21e tot en met 31e jg., 33e tot en met 47e jg., tegen 200F per jaargang. Losse nummers ook van de jgg. 1-19 zijn nog beschikbaar tegen 55 F per nummer. Jaarboek 1945 (jg. 40) van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen : 159 F (leden 106 F). Inhoudstafel op Oostvlaamse Zanten (Jg. I -Jg. XXV), door F. VAN ES : 55 F (leden 42 F). Idem II (Jg. XXVI - Jg. XXXV), door F. VAN ES : 45 F (leden 35 F).
2. Geïllustreerd Feestnummer (lustrumnr.) Prijs : 30 F (leden 23 F).
3. Survivances du Passé, door A. MARINUS (8 p.). Prijs : 15 F (leden 10 F).
4. Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapten Ankerbalken, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs : 15 F (leden 10 F).
5. Ooschaart door F. VAN ES (overdruk 1945), 28 blz. Prijs 40 F (leden 25 F).
6. 2e Lustrumnummer 1930-1935. Prijs : 40 F (leden 25 F).
7. Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten, (over het teerlingspel) door Emile ANDELHOF. Prijs : 50 F (leden 38 F).
8. Het ontstaan van de Julius-Caesarfeesten te Velzeke-Ruddershove, door J. en M. JANSSENS-BUYSE. 1940, 10 p., 1 lied. Prijs :15 F (leden 10 F).
9. Het Curieus en Vermakelijk Namenboek, door Em. ANDELHOF. Prijs : 40 F (leden 25 F).
10. Folklore en Onderwijs, door L. HOSTE. Prijs : 15 F (leden 10 F).
11. August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken, door Fr. DE COSTER. Prijs : 40 F (leden 25 F).
12. Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur, door F. VAN ES. Prijs : 40 F (leden 25 F).
13. De Wetterse Reuzen, door Lic. M. DAEM. Prijs : 30 F (leden 22 F).
14. Sagen uit Noord-Oost-Vlaanderen, door Dr. G. DE MEYER. Prijs : 40 F (leden 25 F)
15. Een Teerlingspel in Gent, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs : 30 F (leden 22 F).
16. Spelen mijner Jeugd, door L. LIEVEVROUW. Prijs : 80 F (leden 60 F).
17. De levende Folklore van het Gewest Balegem, door M. BROECKHOVE. Prijs :70 F
18. Kantwerkstersclub St.-Katelijne - Kursus Stropkant, 1e Leerjaar: 165 F.
19. Doods-, Begrafenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde, door J. PIETERS. Prijs : 150 F (leden 110 F).
20. Het Volksleven te Wieze. 1900-1950, door J. VAN HAVER. Prijs 150 F (led. 110 F)
21. Het Hospies der Kinderen Alijn of Alynsgodshuis te Gent, door E. LUYKX-FONCKE (met talrijke ill.). Prijs 50 F (leden 35 F).
22. De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde, door H. VAN HESE. Prijs 150 F
23. De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu, door Cl. VANHOUCKE, Prijs : 200 F (leden 150 F).
24. Het Sterrelied in het Gebied van Dender en Schelde, door J. DE VUYST. 1968, 175 blz., 189 liederen en 50 mel., (mit einer deutschen Zusammenfassung). Prijs : 250 F (leden 180 F).
25. Ernest Van den Driësche. Schilder van ons Volksleven, door R. VAN DER LINDEN, 1968, 32 blz. (op kunstdrukpapier), avec un résumé en français. 2e druk, Prijs : 75 F (leden 55 F).
26. Catalogus Tentoonstelling 125 jaar Gentse Feesten, juli-augustus 1968, 44 blz. Prijs 50 F (leden 40 F).
27. Kinderzang uit Zwijnaarde, door Dr. L. GELDER. Prijs : 70 F (leden 50 F).
28. Jan de Lichte, door Gerard SIMONS, 32 blz. Prijs : 55 F (leden 41 F)
29. De Vinkensport in Vlaanderen (avec un résumé en français). 1969, 165 blz., 42 ill. 3 tek., door M. BROECKHOVE. (Nr. X van de Uitgaven van het Alfons De Cockfonds). Prijs : 300 F (leden 200 F).
30. Van het cijnskiesrecht naar het algemeen meervoudig stemrecht (mit einer deutscher Zusammenfassung) door Albert BRACKE. 1970, 52 blz., 11 ill. (Nr. 31 van de Uitgaven van de Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen) Prijs : 100 F (leden 80 F).
31. Bibliografie Renaat van der Linden, door R. BERCKMOES, 1971. Prijs 40 F (leden 30 F).
32. Kantwerkstersclub St.-Katelijne - Kursus Stropkant 2e leerjaar : 165 F.
33. Kantwerkstersclub St.-Katelijne - Kursus Cluny 1e Leerjaar : 165 F.

Bij die prijzen is de B.T.W. inbegrepen.

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent. Voor het buitenland + 10 F portikosten.

UITVERKOCHT zijn : Herdenkingsalbum Alf. de Cock - Het Stroodekkersbedrijf door Cl. Trefois - Lodewijk De Vraese Bibliografische studie - De Plattegrondsvormen

(Zie derde bladzijde van de kaft)

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
ORGAAN V.D. KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen
en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegenstraat 15, B 9620 Zottegem

Redaktieleden : Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn, Maurits Broeckhove.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B 9000 Gent.

Alle stortingen op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

INHOUD

Prijs : 55 F

- A. G. HOMBLE. — « Besiecte Liede » in het Middeleeuwse Vlaanderen 42
- M. BROECKHOVE. — Kunstenaar Marcel DEVYNCK. — Naar aanleiding van
een tentoonstelling « Gentse hoekjes en typen » in het Museum voor
Volkskunde te Gent van 3 tot 15 december 1972 60
- M. DAEM. — De verering en de iconografie van St.-Gertrudis te Wetteren 63
- M. VAN WESEMAEL. — Herinneringen aan Lodewijk Lievevrouw 76

BOEKBESPREKING

- Prof. Dr. Leander PETZOLDT. — Eine Wallfahrt im Hegau. — W. Giraldo 56
- M. DORSON. — Folklore and Folklife. — A. G. Homblé 57
- Renaat VAN DER LINDEN. — Ikonografie van Sint-Niklaas in Vlaanderen.
— M. Daem 58

ZOEKEN EN ZANTEN

- SLEIDINGE. — Tentoonstelling van kerkschatten in de kerk. R. van der Linden 62

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met steun van v.z.w.
Noordstarfonds, Gent.

”BESIECTE LIEDE” IN HET MIDDELEEUWSE VLAANDEREN

In zijn werkje over *Leprozen en Leprozerijen in het Oude Graafschap Vlaanderen*⁽¹⁾ schrijft A. Viaene dat de oorkonden afkomstig uit het archief van het Bisdom Gent, thans gedeponereerd in het Rijksarchief, nog niet werden geanalyseerd.

Prof. E. Jeanselme van Parijs geeft een buitengewone verhandeling over de melaatsheid in de middeleeuwen.⁽²⁾ Uit Denemarken stuurde Prof. Vilh. Møller Christensen, de bekende lepravorser, me heel wat documentatie. Dit alles is de aanleiding tot deze studie waarvoor ik deze vrienden dank. Vanzelfsprekend heb ik mijn werk tot Vlaanderen beperkt en in het bijzonder tot onze Oostvlaamse provincie; dit sluit echter niet uit dat notities van algemene aard in beperkte mate naar voren treden.

Een algemene konklusie heeft opgang gemaakt, dat de lepra zich heeft verspreid langs de heirbanen van de grote kulturen. Men is de mening toegedaan dat de Romeinse legioenen uit het Midden-Oosten de leprabacillen hebben verspreid. Ook de volksverhuizingen hebben voor deze verspreiding over Europa wel de hand in het spel gehad.

Vanaf de zevende eeuw heeft de aanwezigheid van Moslims in Zuid-Europa de verspreiding van de ziekte gestimuleerd. Tijdens de kruistochten ontstonden overal in Europa nieuwe besmettingshaarden. Tussen de jaren 1000 en 1400 hebben verscheidene epidemieën van melaatsheid Europa geteisterd. Aan het einde der middeleeuwen nam het aantal leprapatiënten gevoelig af, doch in de afgelegen streken van de Baltische Staten en in de Balkan heeft ze in groter mate voortgevoerd tot de 18e eeuw.

Prof. Dr. Vilh. Møller Christensen onderzocht 400 à 700 skeletten afkomstig van het leprozenkerkhof van Naestved. Deze skeletten berustten in het Medisch-Historisch museum van de Universiteit van Kopenhagen. Hij slaagde erin een voor lepra lepromatose specifieke veranderingen in de aangezichtsbeenderen aan te tonen die hij *faciesleprosa* heeft genoemd. Sinds hij dit in 1953 ontdekte, konden deze veranderingen ook elders ter wereld worden aangetoond.

Het oudste tot nu toe bekende geval betreft een Egyptische mummie van een Kopt uit ca. 500 n. Kr.. Prof. Vilh. Møller was zeer verbaasd toen hij niet de geringste sporen van lepromatose botverandering aantrof bij 1844 skeletten, mummies en schedels uit het Egypte van 6000 v. Kr.-600 n. Kr. en ook niet bij 695 skeletten uit Lachisch in het Zuiden van Palestina (700-600 v. C.). Dit stemt echter overeen met de recente uitspraak dat het Hebreeuwse woord « tsara'at » uit het Oude Testament, dat vertaald wordt als « melaatsheid », waarschijnlijk niet doelt op de ziekte die wij als melaatsheid kennen, evenmin als de « lepra » uit het Nieuwe Testament. Oude Egyptische medische teksten vermelden nergens de

(1) Brugge. 1962, 35.

(2) Congres Geschiedenis Geneeskunde, Rome 1930.

lepra en ook Hippocrates kende de ziekte niet. De ziekte die hij « lepra » noemde, was een schilferende huidaandoening die dikwijls in de lente optrad, maar ook snel verdween.

Eliphantiasis Graecorum, identiek met onze huidige lepra lepromatosa, werd voor het eerst beschreven omstreeks 100 v.K. door de medische school in Alexandrië; Erasistratos, een tijdgenoot van Alexander de Grote (356-323 v.C.), hangt een tamelijk goed beeld voor ogen over deze kwaal. De wijdverbreide angst voor melaatsheid in Europa en in andere kristelijke kulturen kan worden toegeschreven aan de maatregelen, die in Bijbelse tijden tegen « tsara'at » werden genomen.

In het dertiende en veertiende hoofdstuk van de Bijbelse Leviticus lezen wij richtlijnen die de priesters in acht dienden te nemen bij lepra. Het oude testament verwijst veelvuldig naar de lepra. Menigvuldige voorschriften komen er in voor. Dan sprak men reeds van isolering, het reinigen of verbranden der klederen, het ontsmetten of afbreken der woningen. De Joden worden wellicht enigszins terecht als de pioniers van de hygiëne en volksgezondheid beschouwd. Ook de Talmud bevat een enorm aantal reglementen hygiënische voorschriften met verschillende geneeskundige gegevens en behandelingen.

De oudste vermeldingen over leprozerijen in onze gewesten vinden wij in de *Vita Maximini*. Dit verhaalt hoe in 352 de relieken van Sint-Maximus van Trier uit Aquitania naar zijn geboortestad werden overgebracht en hoe bij de doortocht van het schrijn te Aarlen twee leprozen bij de aanraking ervan onmiddellijk werden genezen. Sulpicius Severius vermeldt een leprozengenezing in Parijs in 376 door Sint-Maarten van Tours. We vernemen meteen het bestaan van een *Vicus Leprosus* in Picardië. De levensbeschrijvingen van de heiligen uit de 6e eeuw zijn rijk aan vermeldingen over leprozengenezingen en leprozerijen. Een uit 644 daterend edikt van de Longobardenkoning Rotharius bevat een bevel de leprozen af te zonderen.

In de 11e eeuw worden de leprozerijen talrijk in Vlaanderen, Henegouwen en in andere gewesten van ons land. Wat Ieper betreft, lezen wij, dat Gravin Richildis uit boetvaardigheid en om religieuze beweegreden zich voor de leprozenverzorging inzette. Talrijk zijn in de voornaamste centra de belangrijke leprozerijen welke vermaard werden: te Brugge het Maria-Magdalena leprozenhuis, te Ieper het Hoge Zieken, te Tongeren het Ambrosiushuis en de « Ceeshoef der Ziekerhoefve bij St. Anthoniuscapelle buyten der Stat Tongeren », zo lezen wij in het Cijnsboek van de Stad Tongegren in de posten daterende uit 1475 over het leprozenhuis. Te Hechtel lezen wij in de uitgaven en de opsomming van goederen der pastorij aldaar 1 zil 17 royen grond toebehorende aan de Lazary (cfr. Algemeen Rijksarchief Brussel Nr 5009. Lijst der goederen berustend te Averbode: 1 Reg. 180).

In 634 onder Koning Dagobert I vermaakte de diaken Adalgisil van Verdun bij testament zijn goederen aan de leprozen van Maastricht die aldus te Flémalle in het bezit van een villa kwamen.⁽³⁾ In de 13e eeuw vinden wij in de archieven de leprozerijen van Ter Banck bij Leuven, Bambrugge bij Antwerpen, Rijke

(3) *Trierer Zeitschrift* VII 1932. blz. 69-95.

Gasthuis en O.L.-Vrouw-leprozerie te Gent, enz. Volgens Alter zouden er toen in Europa niet minder dan 19.000 leprozerijen hebben bestaan.⁽⁴⁾

Men bedenke, dat ziekten die in de middeleeuwen veelvuldig voorkwamen, hun oorsprong niet alleen bij ondervoeding of hongersnood vonden. De landbouw stak nog in zijn kinderschoenen. We geven o.a. als oorzaken : moerassen en waters rond onze steden, de straten smal en ongeplaveid, de huizen donker en vuil, begraafplaatsen in de nabijheid van wooncomplexen en over het algemeen de erbarmelijke en onvoldoende hygiëne.

De lepra behoorde tot een groep van misvormde ziekten die bij de mensen schuldgevoelens opwekte en hen met een onbewuste angst vervulde. De lepra werd beschouwd als een schandteken, als een straf voor overtreding van zedenwetten. Bij sommigen gold het ook als een straf voor de geslachtsbetrekking tijdens de menstruatie van de vrouw.

De leprozenhuizen die van de 12e eeuw af werden opgericht, werkten een ruim gebruik van het begrip lepra in de hand. Op basis van religieuze motieven ging de kerk zich met de lepralijders inlaten. De instellingen voor deze patiënten kwamen onder een geestelijk bestuur. De verspreiding van de lepra werd hoofdzakelijk bestreden door de afzondering. De adem van de zieke gold als het gevaarlijkst voor de overbrenging. Daarom was in de kerken een afzonderlijke toegang en plaats voorzien. Er was zelfs een afzonderlijk wijwaterbekken met een ganzepoot gemerkt.⁽⁵⁾

De Europese medische geschriften uit de middeleeuwen laten geen twijfel opkomen over het feit dat de melaatsheid inderdaad identiek zou blijken te zijn met degene die wij thans kennen. Het best gedocumenteerde geval van lepra blijkt de ziekte van Koning Boudewijn IV van Jerusalem, die als jongen anesthesische vlekken aan de extremiteiten vertoonde; op de leeftijd van 23 jaar werd hij blind en vertoonde botverminderingen aan handen en voeten.

De jaren 1437-1438 waren rampzalig en zullen wellicht de lepra en andere besmettelijke ziekten in de hand hebben gewerkt. De uiterst gure winter, hongersnood en ziekte teisterden de zwaar beproefde bevolking. « *In Vlaenderen storven vele lieden van honghere ende was al Vlaenderen duere eene groote staerfte generaal van der bootze, van den brande, van hitteghe cortsen ende van der epidemye : seendaegs was 't volck gezont, 'tsanderdaegs siec; 's daerdaegs men begraeft in der eerden. . . In elc van de parochien waren getidelike up eenen dagh 22 of 24 liken, by wylen ooc 29 of 30. . . Men zeide voorwaer te Brugghe omtrent St. Baefsdag dat 1/5 van den volckse ghedimueert* ». ⁽⁶⁾

Wij weten dat vele dorpen en steden de grootste zorg besteedden aan het voorkomen van de besmettelijke ziekten als pest en melaatsheid. Een reeks mandementen moest beletten dat personen door besmettelijke ziekte getroffen, door hun verblijf of contact in de stad deze kwaal zouden verspreiden. Het was hun verboden zich in openbare plaatsen, markten of kerken te bevinden, tenzij zij door

(4) ALTER. Dr. W. : Geschichte der Krankenpflege. Stuttgart 1936.

(5) ENLART, C. blz. 444 zie bibliografie.

(6) R. VAN ROOSBROECK : Geschiedenis van Vlaenderen. deel III. Brussel 1938.

een staf de waarschuwing voor de bij hen heersende pestilentie zouden tonen. Hoogmiddeleeuwse codici verstrekken menigvuldige afbeeldingen waarop rondzwervende en bedelende zieken steeds voorgesteld zijn met de verwittigingshoorn bij zich. Pas een zestal weken na het afsterven van een zieke mochten huisgenoten weder eten in de stad brengen; waar iemand door pestilentie of melaatsheid gestorven was, moest men zes weken lang een verwittigingsteken aanbrengen in de vorm van het uithangen van een dikke bundel stro.

Doden moesten dadelijk begraven worden, meestal 's nachts. Een man, voorzien van licht en van de lange witte roede, was verplicht de lijkstoet vooraf te gaan, om eenieder te waarschuwen zich te verwijderen. De kerkelijke dienst kon dan plaats vinden op het graf.

Dat zieken en vooral lepralijders geschuwd werden en als het ware uit de gemeenschap gestoten, laat menige verordening duidelijk blijken; zo een Ordonnantie uit 1360 van de « *Amman en Scepenen van Bruecsele* » ... *Dat engeene besiecte liede voire taveerne drinken en selen, noch sitten, noch voire niemans doyre; diet dade waers om syn overste cleet. Ende die weert voir dies doire dat sy zaten ende doncken, waers om viertich scellinghe. Ende dat sy na jongfrouwen cloctyt⁽⁷⁾ smorghens in de stad comen moghen, ende niet langhen dair in dueren dan joncfrouwenclocke geluyt es weder te wercke te gane. Ende dat niemand dan hoed noch den tabbaert, noch de spaendre dragen en sal, op een jaer uuter stad gebannen te syne, hy en ware besiect. Ende die selen Hughe Eggloy ende Jan vander Plancken verhueden, met eenen Ammansknape, ende half de boeten dair af hebben.*⁽⁸⁾

Voeding en kleding die hun werden verstrekt, werden hun op zekere afstand aangebracht. Wie met een lazarus in aanraking was geweest, werd even als de zieke verafschuwd.⁽⁹⁾

In aansluiting met deze verordening, gezien er klaarblijkelijk steeds vele lepralijders van dorp tot dorp rond zwermde en een ware plaag vormde die allerlei misbruiken en uitspattingen met zich meebracht, vaardigde Keizer Karel op 19 oktober 1547 een ordonnantie uit, met de strenge eis van afzondering en de zware straffen van lijfswang en geseling. Het document berust in het Rijksarchief te Gent. fonds Raad van Vlaanderen, korrespondentie N^o 17 stuk 28, op perkament. Het plakkaatzegel is verdwenen.

De keizerlijke ordonnantie wil ook alle misbruiken uitroeien i.v.m. het onrechtmatig dragen van lazaruskleedij door allerhande ongere landlopers en bedelaars.

« ... dat nyemant, wye hij zij man of vrouwe persoen, en sal moghen gaen noch draghen thabijt vande melaetsche persoenen tenzij dat hij bij behoirlijcke visitatie zulcx vercleert ende verwesen zij, waeraf hij ghehouden sal wesen duechdelijck bewijs te hebbene ende daervan exhibitie te doene tot allen stonden als hij des versocht sal wesen. . . »

De ordonnantie bepaalt o.a., dat de plaatselijke overheid moet voorzien in het

(7) na het luiden van de klok van het vrouwenklooster der Kanunnikessen van St.-Elisabeth.

(8) *Historia Brabantiae Diplomatica*. Stadsarchief Brussel.

(9) ADRIAENSEN, E. : *Pest en Lazarij*, blz. 15 (zie bibliografie).

onderhoud van melaatsen. Indien zij over geen voldoende inkomsten daartoe beschikt, mag zij personen aanstellen om met dit doel aalmoezen in te zamelen.

Wat de *visitatie* betreft, vaardigt op 12 januari 1552 de stadsmagistraat van Gent een bevel uit, dat de leprozen die wensen in het Godshuis van Onser Vrouwen ter Lazarien opgenomen te worden, enkel door de meesters en de religieuzen van dit huis dienen onderzocht te worden.⁽¹⁰⁾ Dit blijkt in verband met de steeds gangbare methode, waar meestal de baljuw en schepenen dienden aanwezig te zijn, een uitzonderingsmaatregel.



Aalmoezenuitdeling aan leprozen
door de Hospitaalridders van
Sint-Jan. (XVe eeuw)

werden financieel geholpen door de orderidders en verpleegd in hun afzonderingswoningen.

Voor alle categorieën van leprozen was het visitatieprotocol verplichtend. De veldzieken, die slechts op bepaalde uren in de stad mochten vertoeven en zich bij verordening op afstand dienden te houden, waren verplicht zich op een opvallende wijze te kleden. De voorgeschreven kleding bestond uit een vilten hoed met witte band, een grauw onderkleed, een vlieger of open mantel. De kleur van

Meestal spreken de archiefstukken over Lazaruszieken of Lazarien. Dit woord komt van de figuur Sint-Lazarus die algemeen als patroonheilige van de leprozen werd genomen. De Hospitaalridders van Sint-Jan van Jerusalem brachten de relikven van deze heilige uit Rhodos over naar de Co-Kathedraal van Sint-Jan te Valletta-Malta.

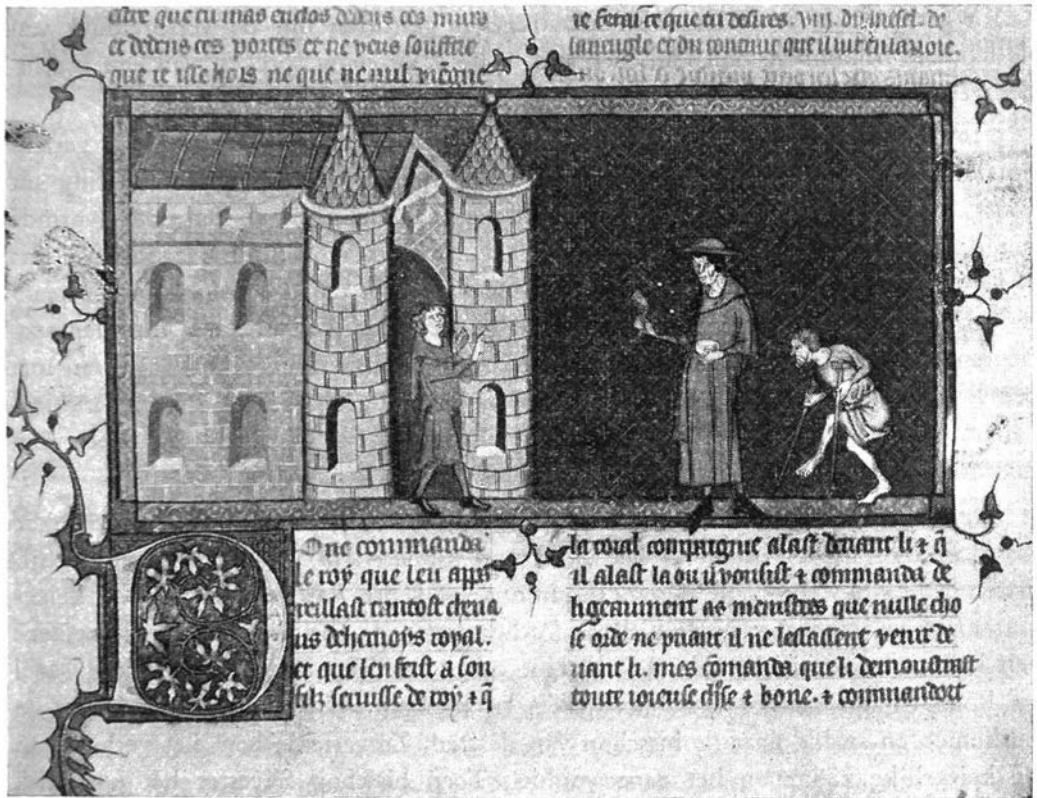
De ridderorde die thans nog bestaat, bezat een eigen wetgeving. De ordebroeders hadden tot heilige plicht zich met buitengewone zorg met de « Lazaruszieken » in te laten.⁽¹¹⁾

In de « Holy Infarmery » op Malta was, naar de bronnen vermelden, in 1679 een speciale leprozenafdeling ingericht en had de benaming « falanga ». Wanneer een patiënt zich voor deze afdeling aanbood, werd hij vooraf onderzocht door de heelmester van het hospitaal in aanwezigheid van de Groot-Hospitalier van de orde en de hoofdverpleger. Wat de niet in het hospitaal verzorgde zieken betreft, deze

(10) Gent, Stadsarchief, reg.LL f°130v°-133v° en ook het fonds der Leprozerijen, n°7. Cartularium, f°199v°-201 r°

(11) Royal Malta Library Valletta. Ms153.f°42 en Ms.740.f°36

de mantel kon wel naar gelang van de stad of streek verschillen en was meestal grauw. Te Aalst werd een witte mantel gedragen. Te Gent waren rode draden in de grauwe mantel ingeweven. De houten eetschotel en de lazarusklepper moesten



Afb. 2. — Miniatuur uit « MIRROR HISTORIAL » door Vincent de Beauvais. Cod. 5080 f°373 Midden 14e eeuw. Parijs, Bibliothèque de l'Arsenal. De miniatuur vertoont de jonge josafat die buiten Jerusalem een bedelende melaatse en een grijsaard tegenkomt. De melaatse herkent men aan de klepper en de schotel.

aan de gordel hangen. Soms streken zwermen leprozen al bedelend op het platteland neer en brachten de hele streek in opschudding; de steden bouwden weldra voor hen kleine woningen buiten de stadswallen om deze bedreiging door veldziekten te verhinderen. Deze gebouwen waren in hout getimmerd en met stro bedekt. De wanden waren gewit en gelijmd, d.w.z. gevlochten van jonge sparretwijgen, met een mengsel van leem, kalk en gehakt stro bestreken. Een burgemeestersrekening van Hoogstraten van 1478 geeft dienaangaande de termen :
*Gegeven Herman van der Moere van timmeren aan de lazarie IIIst. IX miten
 Gegheven Pelleken van de lazarye te decken, van rogen, banden en zagen, tsamen
 XV st.*

*Adriaen Wouter Symons, van den sieckhuys af te breeckene tot Mer ende wederom
 op te richten
 IIII rg. XII st.*

Item, van den sieckhuys te vitten, te leymen, te decken, voer naegels, stroey, dackroeye en andere reperatie X Rg. XVIII st.

Claes Boy, voor IIII 1/2 mandel garsten strooi om in de mortel te doen, verobert aen der Vryheyt siechhuys, elck mandel I st. ft. IIII 1/2 st.⁽¹²⁾

Waren er in de XIIIe eeuw maatregelen getroffen om de verspreiding van de lepra te bekampen, dan kan men pas in de XVe eeuw spreken van een kracht-dadige aanpak.

In de oudheid was de behandeling van de lepralijders in de eerste plaats gericht op de gezondheid van de gemeenschap. Daar vloeide de strenge afzondering uit voort. Toch ontwaren wij allerlei therapeutische behandelingen. In Babylonië vormde hoofdzakelijk een schat van planten de therapeutische basis. Koning Mardukapalidina II van Babylon (772-710 v.Chr.) liet een tuin van meer dan 64 geneeskundige planten aanleggen. De Griekse en Romeinse geneesheren behandelden hun leprapatiënten met aderlating, laxerende middelen, lichaamsbeweging, massage en met een licht verteerbaar dieet. In India zocht men ook geneeskraft in een kruiden-behandeling. Ook bij ons in de middeleeuwen was de kruidenbehandeling het hoofdbestanddeel van de therapie.

In de volkssagen van verschillende landen ontdekken wij als lepraremedie het drinken van of baden in het bloed van kinderen of maagden. Toen de lijf-artsen van Konstantijn de Grote bij hun vorst lepra vaststelden, was de keizer vertoornd en wanhopig. Na enig beraad adviseerden de heelmeesters aan de keizer : een bad te nemen in het bloed van reine maagden. Terstond gaf de keizer bevel in Rome jonge meisjes naar het paleis te brengen. Een jonge kristin wist te ontkomen en snelde naar de bisschop van de stad. Ze vertelde hem het verhaal van de keizerlijke ziekte en het geneesmiddel. Toen bisschop Silvester het keizerlijk paleis binnentrad, hoorde hij het gegil van de meisjes. De bisschop kon de keizer de onzin van de raad aanwijzen en het bisschoppelijk advies luidde : een bad nemen in de Jordaan, die eens de Syriër Naäman van zijn ziekte had genezen.

In de middeleeuwen beproefde men met kruiden, mineralen, badkuren en dierlijke geneesmiddelen het lijden van de leprapatiënt te verzachten. « *Men neme een serpent ende men legghet in een vatkin wijns wel ghestopt tot datti wel verrot is der in. Ende vandien wiens sel den siecken drincken altoes ende andersniet.* » Een ander recept beveelt de « varkensgal » aan.

« *Verkensgal, de eygene excrementen, lijfmoederskoek met salpeter bestrooid, lever van een bok, in azijn en honing opgekookt, gal van een stier met salpeter vermengt, asch van kreeften met olie vermengt, nugter en warm speeksel van een gezonde ezel.* »⁽¹³⁾

Het zijn zo ongeveer wat overal dezelfde ingrediënten welke men in de mid-delnederlandse receptenliteratuur tegen de lazarij aantreft : « *Candijs. quicxilver, gheslegghen goud, perlen van orienten, reubarbarum ende candida, elc euen vele, altogader ontwee gheureuen dat salmen elcs 'smorghens nuchteren nutten, dat doet*

(12) ADRIAENSEN, E. : Pest en Lazarij, blz. 14.

(13) Informatiebladen uitgegeven ter gelegenheid van de Wereldldag voor de melaatsen. Brussel 1972.

den ghenen ghesont werden die lazars es ende weder gans verwe ontfaen in sine ansichte, maer hi en mach anders niet dan goeden wijn drincken ties dat hij wel ghenesen es. »⁽¹⁴⁾

Over het algemeen stellen wij vast dat de geneeskundige verzorging gedurende de middeleeuwen in kinderlaarsjes stak. Dit blijkt uit de teksten van « HET BOECK VAN SURGIEN » uit de XIIIe eeuw geschreven door Meester Thomas Scellinck van Tienen, waarvan het handschrift onder signatuur N^o Ms.15624-41 in Koninklijke Bibliotheek Albert I Brussel berust. In Cap. .xii. *vander laserien die cuere daer af* houdt Meester Scellinck zich bij de humoraalpatologie van Galenos. Hij is ook voorstander van de preventieve afzondering van de leprazieken waaronder hij vier soorten onderscheidt. In het eerste deel van zijn betoog geeft hij de oorzaken van de ziekte en zonder enige notities van bacteriologie benadert hij deze door de beschrijving van de wijze van besmetting.

De tekst vertoont verwantschap met de gedachtengang die wij aantreffen in Babylonische en Egyptische schriftten. De codex van Hammurabi, de papyrussen van Ebers en E. Smith⁽¹⁵⁾ vermelden ook ziektevergelijkingen met mer.selijke trekken ten opzichte van dieren. De spijkerschrifttafels uit het gebied van Eufraat en Tigris tonen dat de melaatsen, wier onreinheid groot scheen, streng werden afgezonderd. Iedereen die onrein was geworden, moest zich onderwerpen aan reinigingsritueel.⁽¹⁶⁾

De tekst uit het werk van Meester Scellinck bewijst, hoe hij lepra vaststelt :
« Nu wil ic u scriven besiedeliic alle die teiken van laserijen haer stemme is doof ende heesch ende sie spreken doer die nase. Ende hebben gheerne den cancer onder thole van haren voeten of elwaer die hande vet. Al gote men daer water op si en souden niet nat werden. Al screve men met enen helme⁽¹⁷⁾ op haren hals sien souden niet ghevoelen : Item doet hem laten ende als siin bloet luttel vercout is dan doeter in .iii. cornen souts ende smeltet haest soe es hi laserus : Item doet een luttel bloets in u palme ende wrijft metten vingher ende ist vetachtich soe is hi laserus. Item neemt siin bloet in een doeck en wasset metten doecke in een vlietente water soe langhe dat daer gheen bloet in en blive ende dat in den doeck blivet is scoen wit vlees soe is hi ghesont. Ende en ist niet als ghesont wit sleesch soe legget in u palme ende wrivet metten vingher. Ende is scerp als savel⁽¹⁸⁾ soe is hi laserus ende dat en faelgeert u niet. »

(14) BRAEKMAN, W.L. : Middelnederlandse Geneeskundige Recepten. Kon. Vl. Ak. Taal en Letteren Gent 1970. p. 168.

De Lapidibus Pretiosis, liber lapidum seu de geminis. ed. J. Beckman. Göttingen 1799.

In verband met « perlen van orienten » moet ik verwijzen naar de steenterapie van Marbodius bisschop van Rennes (+1123) en van deze van Hildegardis abdis van Bingen (1099-1179) die er heel wat hebben toe bijgedragen om deze behandelingsmethode via de monniken geneeskundigen, in de volksgeneeskundige gebruiken ingang te doen vinden.

(15) MEYERHOF, Max. : Über den Papyrus Edwin Smith. Deutsche Zeitschr. für Chirurgie. 231 (1931).

(16) MEISSNER, B. : Babylonien und Assyrien. Heidelberg 1925.

(17) Halm.

(18) scerp als savel = korrelig als zavelgrönd.

De hier beschreven vorm van heesheid bij het spreken en het door de neus spreken stemt overeen met de bevindingen van de skeletstudies van Prof. Vilh. Møller-Christensen waarvoor hij de zovele facia leprosa vaststelt waarbij vermindering of wegwijning van het achterste neusbeen voorkomt.

Na de diagnose volgt de leprabehandeling naar de opvattingen van de meester :

« Nu suldi weten dat men int beginsel dit onghemac mach cureren nochtan soe eest herde quaet te cureren. Nu wil ic u scriven die curen. Ghi selt hem int beginsel doen nemen alle merghen ende alle avonde sijrope van fumusterre. Maer hi sal daer voer nemen diaprunis ende diaboraginata of diasene. Want alle laserije comen van verbranden humoren daerom moetmense purgeren met medecinen die verbrande humoren purgeren ende dat is kartacico imperili⁽¹⁹⁾ ende met diasene ende met dies ghelike. »

Als medicinale ingrediënten lezen wij duivekervel, *Fumaria officinalis*; de Fumusterre dat is grisecom volgens Herbarius; De Diaprunis of het Electuarum van pruimen, een pruimenlikkepot. Naar het Antidotaria Nicolae « Heeft sinen namen na prumen van damas die men daer vint. » Het woord Diaboraginata dat wij in de tekst ontmoeten bedoelt een conserve met *Borago officinalis*, en het woordje Dhasene is een sennelikkepot waarin vooral als hoofdingrediënt de *Folia sennae* het bestanddeel vormt.

Cauteriseren en brandglazen zetten behoort tot de therapeutische mogelijkheden van Meester Scellink van Tienen, met zijn cauteriseren wordt ook bedoeld het toepassen van een schroeiend wondmiddel eerder dan het brandijzer :

« Item men make cauterien in die beene ende in die arme ventosen salmen setten daer men se setten mach overal. Ende si selen hem hoeden van vrouwenspele. Item men sal hem gheven eens ter maent goede dryacle metten sape van fumus terre in deser manieren. Men sal hem tsap sieden ende int sap salmen hem sieden pulver van thimum sene ende aristologie rotunda genciaen mirre bactas lauri caneele gengibre ende vleisch van serpente aldus bereet. Ghi sult nemen een serpent die men vint in droghen bosschen daert niet en es waterachtich ende dat gheen swarte strijpen en heeft onder den buyc ende rugge niet swart noch niet speckelactich (gevekt) is doet af dat hooft ende den steert ende die darmen uut ende dat middelste siet int voerseide sap van fumus terre soe langhe dat alsoe meer als te niet en waer ghesoden ende dan doeter toe suker ende make sijrope ende daer af sal hi drincken over den derden dach een eijscale vol. Hij sal oec nutten dese electuarie aldus bereet. Ghi sult nemen van dien serpente alsoe ghesoden ende ghewasschen in witten wiin ende sult die beenen wech werpen ende sulter toe doen dat derden deel (vleysch) vanden serpente met tweedeel van dyassene terdedeel van rosaten novellen ende tander derdendeel van den serpente dat men daer oec doen sal sal siin al ontween ghestoten ende metten anderen ghemenct. Ende dit lectuarie aldus bereet sal hi nemen voer tsieroe alsoe groot als een hasenoet groot es. »

Het electuari, was een samenstelling bereid uit stroop en vruchtenmoes, een likkepot, doch wel een zeer samengestelde likkepot. Het zou ons ten zeerste ver-

(19) Catharticum imperiale : een purgeermiddel, waarin Scammonium voorkwam. « Catharticum imperiale. Dat is soo veel te seggen/ als een Keyserlicke purgatie. » (Wirtzung-Battum).

wonderd hebben mocht de meester ook niet het theriacum toepassen waarin als dierlijke ingrediënt het slangenvlees in voorkomt. In de « Kurzgeschichte der Chemie » van Fritz Ferchl waarin een tweehonderdtal afbeeldingen voorkomen⁽²⁰⁾ treffen wij een theriakbereiding aan. De afbeelding werd ontleend aan het werk van H. Brunschwigs « Grossen Destillierbuch » uit 1512.

Theriak was een zeer kostbaar uit vijfenzestig verschillende bestanddelen samengesteld tegengift dat in de oudheid en de middeleeuwen en vooral in de apoteek van de giftmengerij thuis hoorde, maar dat ook vooraanstaande personen in hun bezit hadden. In het Arumbal handschrift lezen wij het voorschrift tegen lepra welke als volgt luidt : « Duodecim et vltimum est quod si quis leprosus utatur de ista pulverum (sic) in commestibus suis, lepra eius non possit augmentari »; en op deze tekst volgen allerlei recepten waarin slangen huid en bloed het hoofdbestanddeel vormen. Slangenhuid tot pulver verbrand zou van Arabische oorsprong zijn en wordt ook door Johannes Hyspanicus vermeld.⁽²¹⁾

Adromachos de Oudere uit Kreta, in de eerste eeuw na Kristus, lijfarts van keizer Nero, beschreef in verzen een door hem samengesteld theriakel waarin naast blauwe peper, polei, rabarber, welriekende kalmoes, Afrikaanse terpentijn, gember, enz. het hoofdbestanddeel addervlees is dat na koking, menging en drogen, in de vijzel tot poeder werd gewreven. Ook bij W. Salmon (1677) vinden wij een beschrijving van een Galenistisch theriacum.⁽²²⁾ In onze gewesten zijn dierlijke ingrediënten in de receptenliteratuur van belang geweest in de behandeling van de lepra en allerlei andere kwalen. De volksgebruiken bleven er zelfs tot ver in de 19e eeuw ook niet van gespeend. Bij Braekman lezen wij o.a. volgend recept tegen de lazerie : « Eenen mol te puluer ghebernt, ende ghemenhet met den witte van den eye, ende taensicht daermede gheureuen, verdrijft lasercap. »⁽²³⁾

In verband met de leprozenschouwing welke steeds geschiedde op aanvraag van de magistraat of de pastoor, vinden wij in de archiefstukken van het fonds « Hoge Zieken »⁽²⁴⁾ een merkwaardige schouwingslijst waaruit wij voor de provincie Oost-Vlaanderen de namen en gemeenten putten. Hier volgt de alfabetische lijst der gemeenten.

AAIGEM : 25 januari 1574 Jan 't Smet, filius Lauwereys, schouwing aangevraagd door pastoor Jan Schoemakere, de meier en de schepenen.

APPELS bij Dendermonde : 25 april 1572, Jan Danckaert en zijn vrouw Amelberch Verborcht, aangevraagd door Jacobus de Mey, pastoor.

ASTENE (Deinze) : 14 juni 1573, Lauwers Matthijs, aangevraagd door pastoor Willem van der Muelen en door Baljuw en Schepenen.

BALEGEM : 16 juli 1573, Gheertruit ts Witten filia Pieters, vrouw van Joos Stevens, schouwing aangevraagd door de Baljuw, Schout en de Schepenen.

(20) FERCHL. Fr. : Kurzgeschichte der Chemie. Mittenwald-Bayern. 1936.

(21) British Museum MS.Arumbal 251, f°35v°. Kon. Bibl. Kopenhagen Hs.1658 f°83v°. Trier Stadsbibl. Hs.1186, f°111v°.

(22) WATSON, G. : Theriac and Mithridatium. London 1966. p.133 New Londen Dispensatory by W. Salmon 1677.

(23) BRAEKMAN, W.L. : ibidem p. 264 recept 923.

(24) Archief C.O.O. Ieper. Fonds Hoge zieken. Bundel 70.

19 maart 1576, Hannin de Leeu, schouwing aangevraagd door de Baljuw en Schepenen.

BELSELE : 2 september 1574. Anneken, filia Elias Bauwens, filius Jorijs; op aanvraag van de Schepenen.

BERCHEM-Oudenaarde : 20 januari 1574. Jacob Gheerlant, filius Pheertsen; schouwing aangevraagd door pastoor Oliverius Bossuit. de Baljuw en de Schepenen.
23 februari 1574. Martyne vander Oest; werd aangevraagd door de Baljuw en Schepenen.

BRAKEL : 8-10 december 1574. Pieter van den Linden, filius Joos; werd ter schouwing gestuurd door pastoor Christophanus Spitalius en door de Meier en Schepenen.

BURST : 6 januari 1575. Christiaen Mathijs; schouwing aangevraagd door Baljuw en Schepenen.

DEFTINGE : 27 mei 1574. Claus de Wyt; ter schouwing verwezen door pastoor J. Pevenage, de Baljuw en de wethouders.

18 januari 1575. Gillis Cossyns filius Gillis; aangevraagd door Baljuw, Meier en Schepenen.

DENDERMONDE : 8 Mei 1572. Jan Steghers; aanvraag gedaan door Schepenen.

27 februari 1573. Cornelis Brem filius Simon; schouwing aangevraagd door pastoor Georgius van Horenbeke van de Sint Egidiuskerk.

DENDERWINDEKE : 28 maart 1573. Adriaen de Mindere filius Mahieus; ter schouwing gestuurd door de Schepenen.

31 maart 1573. Erasmus Goetsoens; de schouwing werd aangevraagd door kapelaan Bernardus de Middelere en door de Schepenen.

DEURLE : 8 januari 1577. Hans Tol filius Gillis; ter schouwing gestuurd door pastoor C. van der Stichele en de Baljuw.

DRONGEN : 10 mei 1572. Pieter Snoucq, zoon van Pieter; de schouwing werd aangevraagd door pastoor Franciscus Leenheere; de Amman, de Burgemeester en de Schepenen.

17 maart 1573. Adriaen van Hecke, filius Lievinus; werd ter schouwing gestuurd door de Amman en de Schepenen.

EDELARE : 24 januari 1574. Maryken Moreels; werd ter schouwing gestuurd door de Baljuw en de Schepenen.

EINE-Oudenaarde : 17 april 1573. Jacob Bauwens; op aanvraag van pastoor Lodewijk Pieters, de Baljuw en Schepenen, ter schouwing gestuurd.

ENAME : 4 mei 1573. Fransoys den Breuwere; schouwingsaanvraag door pastoor Pieter Vander Cruce, de Meier en de Schepenen.

ELSEGEM : 28 januari 1577. Adriaen Caes; schouwingsaanvraag door Broeder Jan van de Walle, pastoor en door de Baljuw en Schepenen.

ETIKHOVE : 1 mei 1574. Lauwerein Torreel en Gilis zijn zoon werden ter schouwing gestuurd door de Baljuw en de Schepenen.

- GOTTEM : 3 april 1573. Aerent van der Straten; schouwingsaanvraag door pastoor Willem Sloch, de Baljuw en de Schepenen.
- GRAMMENE : 26 mei 1572. Gheoodt Daems; de schouwing werd aangevraagd door de Amman, de Schepenen en de Heer van Grammene.
- HANSBEKE : 17 juli 1574. Fransoys van den Hove; zijn schouwing werd aangevraagd door pastoor Lieven Weyns, de Burgemeester en de Schepenen.
19 juni 1575. Sebastiaen van Roefveghem, filius Joos; de aanvraag werd ingediend door pastoor Petrus Willaert van Bellem en door de Meier en Schepenen.
- HELDERGEM : 18 mei 1574. Hansken van Stynendale, filius Joos; aanvraag ingediend door pastoor Vaneke en de Schepenen.
26 september 1574. Margriete Scryvers; de aanvraag gedaan door de Pastoor de Meier en de Schepenen.
28 mei 1576. Gheerdeken van Beveren; zijn aanvraag werd gedaan door pastoor Jooris Staes, de Meier en de Schepenen.
- HEUSDEN bij Gent : 25 janurai 1572. Gillis Temmerman schouwingsaanvraag door pastoor Gheeraard van Haesebroeck, de Baljuw en de Schepenen.
- HUNDELGEM : 27 juni 1573. Jan de Muldere. filius Antonis; ter schouwing gestuurd door Baljuw, Meier en Schepenen.
18 april 1576. Anthonis de Hane, filius Gillis; ter schouwing gestuurd door Baljuw, Meier en Schepenen.
- KERKSKEN : 13 november 1573. Judocus Kerstoecck; zijn schouwing werd aangevraagd door pastoor Judocus de Vos.
- KRUISSHOUTEM : 21 maart 1578. Pieter Wyboe, filius Gillis; schouwingsaanvraag door pastoor Robrecht Cordier en door de Baljuw en Schepenen.
- KWAREMONT : 7 augustus 1571. Jan van den Hende, zoon van Hubrecht, aangevraagd door Baljuw en Schepenen.
- LEBBEKE : 15 maart 1573. Judocus Pieters, filius Lievinus; schouwingsaanvraag door pastoor Petrus de Cremere, de Baljuw en de Schepenen.
- LETTERHOUTEM : 4 april 1571. Mathys Scockaert, werd ter schouwing gestuurd door de Baljuw en Schepenen.
- MATER : 13 oogst 157'. Daniel Taelman, filius Baltisaerts; de schouwing werd aangevraagd door Meester Jan de Ciosenne, pastoor en door de Meier en Schepenen.
- MELDEN : 7 september 1578. Petrus de Pottere, filius Johannis; de schouwing werd aangevraagd door pastoor Franciscus Merlier.
- MESPELARE : 18 oktober 1572. Lieven van Rossem; schouwingsaanvraag door pastoor Judocus Lupus, de Baljuw, Meier en Schepenen.
- MICHELBEKE-BRAKEL : 2-5 juni 1574. Adriaen Stuckelynck, filius Godefroot; schouwing aangevraagd door pastoor Andrea Stuckelyns en door de Baljuw. de Meier en Schepenen.

- MOREGEM** : 23 juli 1575. Marijken Smeets, filia Pieters; de schouwing werd aangevraagd door Baljuw en Schepenen.
- MUNKZWALM** : 1 oktober 1576. Laureis Serlippens; werd ter schouwing gestuurd door de Baljuw en Schepenen.
- NEIGEM** : 24 juli 1573. Thobias Zeghers met vader en moeder; Martijne S. Groote met man en kinderen; werden allen naar de lepraschouwing verwezen door pastoor Laureys Beydaels en de Schepenen.
16-22 september 1575. Kathelijne Lissens; werd ter schouwing gestuurd door pastoor Beydaels, de Baljuw en de Schepenen.
- NEVELE** : 28 januari 1575. Corijn Matthijs filius Jooris; de schouwing werd aangevraagd door de Baljuw en Schepenen.
- NINOVE** : 24 maart 1572. Jan van der Pointen; de schouwing werd aangevraagd door de Burgemeester en Schepenen.
21 februari 1575. Pierinne Schoonjans en haar zoon Joos van den Assche; werden ter schouwing gestuurd door de Baljuw, de Burgemeester en de Schepenen.
14 april 1575. Joos van den Assche, filius Jacob; schouwing aangevraagd door Burgemeester en Schepenen.
s.d. Jan de Bouck; de schouwing werd aangevraagd door Lievin van Bulare pastoor van de O.-L.-Vrouwkerk en door de Burgemeester en Schepenen.
- NUKERKE** : 6 oogst 1572. Joos de Mellier, filius Hermens; om de lepraschouwing werd verzocht door Quintinus Jouret dictus Barbazan, pastoor.
5 november 1572. Antonius Sluppens; de schouwing werd gevraagd door pastoor Quintinus Jouret dictus Barbazan en door de Schepenen.
14 april 1577. Johanna Hardyck; om lepraschouwing werd verzocht door voornoemde pastoor en door de Schepenen.
- OLSENE** : 1 december 1572. Pieter van Bellinghem, filius Arendts, de lepraschouwing aangevraagd door de Baljuw en Schepenen.
- OOIKE** : 13 maart 1578. Joos Lautius, filius Zeghers; schouwing aangevraagd door Baljuw en Schepenen.
- OORDEGEM** : 12 januari 1573. Hans Muers, filius Jans; de schouwing werd aangevraagd door pastoor Pieter Rocquet, de Baljuw en de Schepenen.
- OOSTERZELE** : 22 oogst 1575. Willem van de Velde; lepraschouwing werd aangevraagd door de Pastoor, de Baljuw en de Schepenen.
- OPBRAKEL (BRAKEL)** : 9 oogst 1575. Lievin van Caneghem; schouwingsaanvraag door de Meier en Schepenen.
- OUDEGEM** : 8 maart 1571. Margriete Permentiers werd op aanvraag van pastoor Gillis Mertens ter schouwing gestuurd.
- OUDENAARDE** : 31 maart 1574. Laureyns van den Walle, filius Jan; werd door Burgemeester en Schepenen ter schouwing gestuurd.
- OVERBOELARE** : 12 oktober 1573. Eloy Zierkens en zijn vrouw Maria; Adriaen Stamp; werden ter schouwing gestuurd door pastoor Christiaan Prieels.
26 december 1573. Jan Bentsoens en zijn zoon Hector werden eveneens door voornoemde pastoor ter schouwing gestuurd.

- 20 april 1575. Pieter van der Causiden; de schouwing werd aangevraagd door de pastoor, de Baljuw, de Meier en de Schepenen.
- PETEGEM (Deinze) : 28 december 1572. Adriaen van den Driessche, filius Johannis; schouwing werd aangevraagd door pastoor C. Habosch, de Baljuw en de Schepenen. 26 april 1573 verzocht voornoemde overheid om zending ter lepraschouwing van Adriaen de Neve, filius Joos.
19 juni 1574. Werd Godefraet Mande door dezelfde instanties ter schouwing gestuurd en dit gebeurde ook op 20 maart 1576 voor Lois de Muelemestre, filius Michiels.
- RONSE : 17 april 1575. Schouwingsverzoek door de Pastoor van St. Pieters voor de genaamde Anthuenis Gheenes.
- SCHELDEWINDEKE : 3 november 1573. Livine (stuk beschadigd. onleesbaar) schouwingsaanvraag door Baljuw en Schepenen.
- SCHORISSE : 18-19 mei 1573. Johanna Boeynaerts, filia Johannis; de schouwing werd aangevraagd door pastoor Lievinus de Hayere, de Baljuw, de Meier en de Schepenen.
18 februari 1574. Joos Zeus, filius Gheeraerts; schouwingsaanvraag door Meier en Schepenen.
27-28 september 1576. Johannes de Neppevere; de schouwing werd aangevraagd door voornoemde pastoor samen met de Meier en Schepenen.
- SMEEREBBE-VLOERZEGEM : 13 oktober 1572. Pieter de Pelsemakere werd door de Baljuw, de Meier en de Schepenen, ter lepraschouwing gestuurd.
- SINT-ANTELINKS : 27 mei 1574. Joos Neckebrouck; om zijn schouwing werd verzocht door Gillis van den Moortgate, vicecuratus en door de Baljuw en Schepenen.
- SINT-BLASIUS-BOEKEL : 13 maart 1577. Stevin Wittebroot; schouwingsaanvraag door pastoor Jacobus Everart en de Baljuw, Meier en Schepenen.
- SINT-GORIKS-LOUDENHOVE (Zottegem) : 15 maart 1574. Jan Byl, filius Christoffel; schouwingsaanvraag door pastoor J. Sartorius van Erwetegem en door de Baljuw en Schepenen van het land van Zottegem.
16 mei 1574. Denis Willemets, filius Robbrecht; schouwingsverzoek door pastoor Diericx en door de Baljuw en Schepenen.
- SINT-MARIA-LIERDE : 26 september 1573. De pastoor, Baljuw en Schepenen verzochten om lepraschouwing van Adriaen van Lierde gheseyt de Smet. Op 21 september 1576, verzochten voornoemden om de schouwing van Adam van Scandevyle en zonder vermelding van datum werd er ter schouwing gestuurd Jehane Jeureboet, dochter van Eloy.
- VELZEKE-ZOTTEGEM : 24 februari 1576 werd Raesse Stevyns. filius Raes door de Baljuw en de Schepenen ter schouwing gestuurd.
- VLIERZELE : 9-12 januari 1572, de pastoor Egidius Bayens, de Baljuw en de Schepenen, verzochten om lepraschouwing van Lieven de Ronde.
- VOLKEGEM : 27 november , 2 december 1574 telkens werd de schouwing aan-

gevraagd van Jan de Bleekere door de pastoor Jacobus Bleeckerius, de Meier en de Schepenen.

WANNEGEM : 12 november 1574. Sesanna sPapen, vrouw van Joos Mys; om schouwing werd verzocht door de pastoor, Cornelius Tavernier, de Baljuw en de Schepenen.

WICHELEN : 16 maart 1574. Pierken van Imschoot, filius Jan; werd ter schouwing gestuurd door de Baljuw, de Meier en de Schepenen.

WORTEGEM : 7 maart 1573. Jan Callant, filius Loys; werd ter schouwing verwezen door pastoor Adriaan de Huvette, de Baljuw en de Schepenen.

WOUBRECHTEGEM : 15 mei 1574. Gillis van den Hecke; om dezès schouwing werd verzocht door pastoor Willem van Yvendaale, de Baljuw en de Schepenen.

ZEGELSEM : 9 juli 1574. Arent Schamp werd door pastoor Cornelius Lattens, de Meier en de Schepenen, ter schouwing gezonden.

ZINGEM : 21 oktober 1572. Willem van der Straten, filius Fransois; werd ter schouwing gestuurd door de Baljuw en de Schepenen van de heerlijkheid van Asper.

A.G. HOMBLE C.C.S.J.
(vervolgt)

BOEKBESPREKING

Prof. Dr. Leander PETZOLDT, Schenkenberg — *Eine Wallfahrt im Hegau. Verein für die Geschichte des Hegaus, Hegau-Bibliothek Nr. 19, 77 Singen (HohentWiel), Freiheitstrasse 2, 184 pp., ill., s.d. (prijs : 22 DM)*

De kapel van Schenkenberg is een eeuwenoud Mariaoord, gelegen in het Hegau-gebied, het uiterste zuidwesten van de Duitse Bondsrepubliek. Wegens haar ligging in een schilderachtig natuurkader lokt de kapel, naast de gewone bedevaarders, ook talrijke toeristen, zodat men op de hoogdag van Schenkenberg, Drievuldigheidszondag, gemakkelijk 4.000 bezoekers telt.

Voor de volkskundige ligt de aantrekkingskracht van deze bedevaartplaats vooral in de ca. 150 votiefschilderijen, waarvan het oudste dateert van 1693. Een tiental jaren geleden werden de kapel en de schilderijen gerestaureerd. Deze grote schoonmaak had voor gevolg dat een aantal andere ex-voto's, zoals kruken en afbeeldingen vervaardigd uit was, hout en klei nu zo goed als ver-

dwenen zijn.

Aan de « Votivtafeln » heeft Prof. Dr. Leander Petzoldt een schitterend album gewijd, geheel in de traditie van de Duits-Oostenrijkse school van bekende « Wallfahrtsforscher », zoals Rudolf Kriss, Lenz Kriss-Rettenbeck, Gustav Gugitz, Leopold Schmidt e.a. De auteur behandelt o.m. de geschiedenis van de kapel en van de bedevaart, het (geringe) uitstralingsgebied (+ kaartje), de votiefschilderijen en hun kulturhistorische betekenis, de evolutie van de klederdracht, de schilders en hun technieken, en eindigt met een uitgebreide catalogus van 153 nummers, met grondige beschrijving, gevolgd door een korte bibliografie en een lijst van persoon- en plaatsnamen die op de doeken vermeld staan.

Maar dit album is vooral een kijkboek : 146 illustraties, waaronder 35 in prachtige kleuren. Ondanks hun uitgesproken volks karakter merkt men onmiddellijk het verschil in talent : de ene schilder waagt zich al eens verder in de uitbeelding dan zijn meer rudimentaire collega. Bij het bekijken van deze « Votivbilder » denkt men voortdurend, en vaak met vertedering, aan de naïeve schilders van vandaag. Hoe ouder de schilderijen, hoe uitvoeriger de promulgatio, d.i. de tekst onderaan het doek; het gebruik om de naam van de votant te vermelden blijkt eerder van latere datum te zijn. Hier ontmoet men de mens in al zijn miserie, de mens die het zelf niet meer aankan en de tussenkomst van een hogere macht (in casu Maria) afsmeekt : ziekten van mens en vee (het bedevaartoord heeft immers een ruraal karakter), geboorte en dood, ongevallen, heilkundig ingrijpen, oor-

logsgeweld, enz. De tweede wereldoorlog bracht een duidelijke heropflakking mee van het gebruik om votiefschilderijen in de kapel op te hangen. De jongste exemplaren zijn nauwelijks het bekijken waard, omdat de uitbeelding van het gebeuren vaak ontbreekt en de votant zich beperkt tot een kale, summiere promulgatie.

Dit bibliofiele juweeltje zou niet mogelijk geweest zijn zonder het mecenaat van de gemeente Emmingen ab Egg, die zich het lot van de Schenkenberger Kapelle ter harte neemt.

En tenslotte nog dit. Vlaanderen beschikt wel niet over zo'n overvloed aan votiefschilderijen als de meeste Centraal Europese landen. Maar wat nog bewaard is, loont beslist de moeite. Wat Emmingen ab Egg vermag, moet bij ons ook een provincie kunnen. Waarom Oost-Vlaanderen niet? Bij voorbeeld.

W. Giraldo

FOLKLORE AND FOLKLIFE, an Introduction. Edited by Richard M. DORSON. The University of Chicago Press. 5801 South Ellis Avenue, Chicago-Illinois 60637 U.S.A. — 1972 (april) 576 p. — doll. 12,50.

Dit boek is een zeer goede handleiding voor wie zich aan de studie van de volkskunde wil wijden. Alle aspecten en methodiek van deze wetenschap worden in dit boek behandeld en aange-toond hoe men het best efficiënt wetenschappelijk werk verricht.

Deel I behandelt o.m. de gesproken volksverleveringen; het sociale volksleven; de beroepen en ambachten; de volkskunst; de volkscultuur in haar brede aspecten; enz.

Deel II is meer didactisch en leert hoe men veldwerk verricht en hoe men te werk moet gaan bij opzoekingen en ar-

chief; hoe men de gedrukte bronnen moet raadplegen en verwerken; de studie van de geografische benadering van de volkskunde; het aanleggen van fiches en eigen archiefmateriaal; het verwerken van het iconografisch materiaal en de aanleg van de verzameling; enz.

Kortom een zeer prijzenswaardig handboek door verscheidene specialisten ter zake samengesteld onder de leiding van R.M. Dorson. Naar mijn inziens zeker een waardevol boek op de schrijftafel van de volkskundige.

A.G. Homblé

RENAAT VAN DER LINDEN, *Ikonografie van Sint-Niklaas in Vlaanderen*. De auteur is „zelfuitgever”, Godveerdegemstraat 15, 9620 Zottegem. Druk. Erasmus te Gent, 1972, Voorwoord Prof. Dr. K.C. Peeters. Inleiding VII - XXXV, kolommen 1 tot 630, 358 drukplaten, 1 in vierkleurendruk, tweemaal opdruk met antropomorfsche tekening bij de schedel, alles op kunstdrukpapier, formaat 30 × 22 cm.
Prijis : 1.000 frank genaaid, 1.400 frank gebonden.

Dit boek biedt o.a. de beschrijving en rangschikking van 918 voorstellingen van de kindervriend Sint-Niklaas. Dan rijst terstond de vraag, waar een auteur zoveel afbeeldingen vandaan haalt. Daar ligt als een van de verklaringen de kleine gewoonte om dag-bij-dag aan te tekenen, wat op een affiche staat, wat een dagblad met een cartoon aanbiedt, wat een weekblad met een tekening vertelt, welke kaart de postbode aan een argeloos kind verstrekt, welke schat een kerk en een museum bevat, welke tekening een kunstenaar voor u ontwerpt, welk een geheim een zegel of de edelsmeedkunst u openbaart, welk onvermoed onderwerp een schild van een ambacht en een breuk van een schuttersgilde u vertonen.

De uitgave biedt niet alleen Gaspard de Craeyer, maar ook Jos Leonard, driemaal Felix Timmermans, Jos Pieters, Leon Spilliaert, Alfred Ost, Ernest en Midil van den Driessche, Cornelis Galle, Louis Fruytiers en noem maar op. Vroegere artiesten en huidige cartoonisten treft u er aan. Er schuilt dus een waarde voor de kunsthistoricus. Ikonografie immers stoelt op twee vakken, volkskunde en kunstschiedenis tegelijk.

De auteur geeft de viering van het 750-jarig bestaan van de stad St.-Niklaas in 1967 als vertrekpunt voor zijn werk, in een streven om de beelden van Sint-Niklaas daar en in andere lokaliteiten op te sporen. De feestdag van deze sint prijkt nog op de algemene kalender, want Sint-Niklaas is niet afgeschaft. De behoefte aan eerherstel spoorde de auteur aan om na te gaan welke belang-

stelling de heilige in het verleden genoot en welke plaats hij bekleedt in het levend volksleven hier. Renaat van der Linden verbleef in 1970 in de universiteitsstad Bari (Zuid-Italië) waar hij de St.-Niklaasverering beschouwde, die er bestaat sinds de translatio op 9 mei 1087 uit Myra in Klein-Azië en er nog immer massa's vereerders trekt in het begin van mei. Bij de illustraties hoort de schedel van de sint. Professoren van Bari hebben in 1957 de schedel en het gebeente van Sint-Niklaas onderzocht en een schets van het gelaat inzake vooraanzicht en zijaanzicht samengesteld.

De legenden over Sint-Niklaas steunen in hoofdzaak op twee bronnen, nl. de « *Legenda Aurea* » van de 13de en de « *Generale Legenda* » van de 16de eeuw. Na de opgave van de legenden uit het oudste boek volgt een vergelijking tussen de tema's in beide werken. De rijke ikonografie bouwt op deze legenden. In Vlaanderen bestaat, op enkele uitzonderingen na, geen verering van de sint, wel een intense viering. De heilige krijgt een puike tekening in het hoofdstuk « *Eigenheid* », als straffër van kwaad, loner van goed, kamper tegen nood en dood. Vlaanderen vereert hem in 52 kerken. Ambachten en neringen aanriepen hem als bescherm-patroon, een beschermrol die helemaal te loorning, behalve in Aalst. Het was een lastige taak uit de rijke oogst ikonografische gegevens een ordentelijke rangschikking voor te schotelen. Legendes, cultus en afbeeldingen zijn behandeld in zeven hoofdstukken: 1. de uitverkoren sint, legenden i.v.m. de

voorbestedding van het begin tot het einde van het leven, (o.a. het kind recht in het bad tot de geneeskrachtige olie uit de tombe); 2. de redder van de drie onschuldig veroordeelden, van de drie dochters van de verarmde edelman, van de drie gedode knapen; 3. de beschermer van ambachten en neringen; 4. de bringer van geschenken; 5. de dreiger; 6. de sint zonder attribuut als Oosterse prelaat en 7. curiosa. Elk hoofdstuk vertrekt met een afzonderlijke inleiding, voor de ambachten b.v. het verhaal van de holle stok en de meened bij de Grieken, en biedt telkens een systematische zelfde volgorde voor de kunstwerken en de voorwerpen: schilderkunst, beeldhouw- en smeedkunst, glasschilderij, borduurwerk, prenten, miniaturen, koekplanken, patakon, boekillustratie, allerlei.

De hoofdschotel van de studie zijn de ikonografische dokumenten, begeleid door de legende, gebeurlijk toegelicht met volksgebruiken in Vlaanderen en elders, kolom 5 tot 523, met de verschillende tema's in verband met het onderwerp. Vóór deze hoofdbrokken vindt men steeds een samenvatting in het Frans, Engels, Duits en Italiaans. Een proeve tot statistische vergelijking laat de frekwentie van de legenden nagaan, en de voorstellingen vergelijken én per eeuw én per kunstvak.

Het grootste aantal afbeeldingen, 444, heeft betrekking op de drie gedode scholieren, in een totaal van 918 voorstellingen! De oudste dateert van de 12de eeuw. Het geverstype volgt met 102 vermeldingen, waarvan de eerste afbeelding dateert van de 16de eeuw. Daarna komt het motief van de drie meisjes die gered werden van een oneerbaar beroep, met 94 voorstellingen. Het oudste dateert van de 12de eeuw.

Beeldhouw- en smeedwerk vormen de geliefkoosde vorm voor de expressie van de talrijke motieven met een totaal van 579 voorstellingen. De schilderkunst is vertegenwoordigd door 113 nummers. Deze cijfers weerspiegelen enigszins het enorme werk dat in deze Ikonografie is samengebracht.

De Slotbeschouwingen (kolom 525 tot 592) behandelen uitvoerig de betekenis van de sint in ons volksleven.

Het slot is een syntese die onder allerlei volksdeskundige aspecten de ikonografie van de volks- en kinderheilige bekroont. Een rijke « Bibliografie » (kolom 597-608) en een Register van persoons-, plaats- en zaaknamen met de lijst van 358 illustraties vormen het sluitstuk.

Bij de bespreking hoort een zin uit het einde van de publikatie: « *Moge de studie ertoe bijdragen om door deze rijkdom van Vlaanderen én in eigen gewesten én in de vreemde onze roem en waardering te verspreiden en te versterken* ». Die opdracht is vervuld. Daar is inderdaad vakkennis en moed en geduld vereist om de ikonografische bronnen te achterhalen, te verzamelen, te schikken en te beschrijven, om ze uiteindelijk uit te bouwen tot een groot geheel in een indrukwekkend grafisch werk. Voor iemand die Renaat van der Linden kent, baart het geen verwondering, dat hij de uitgave op eigen krachten aandurft. Zijn rusteloze persoonlijkheid zet hem ertoe aan de rijkdom van Vlaanderen, zowel op volkskundig als op kunsthistorisch vlak te helpen ontdekken en te doen waarderen. Zijn Ikonografie is een standaardwerk. De rol en de betekenis van Sint-Niklaas komt in een totaal nieuw licht te staan. U hoeft eens het Geverstype met zijn paard te zien langs volksprenten en Sint-Huber-

tus en St.-Paulus, en de geneeskrachtige olie uit de graftombe.

Prof. Peeters behandelt in het voorwoord vooral de theorie van Mgr. Schrijnen i.v.m. de Sint-Niklaas als opvolger van Wodan, de werken van Adolf Spamer en van Karl Meisen.

De mooi verzorgde prestatie van de drukkerij Erasmus Ledeberg is een genot voor het oog, qua vormgeving en pre-

sentatie van het rijk illustratiemateriaal.

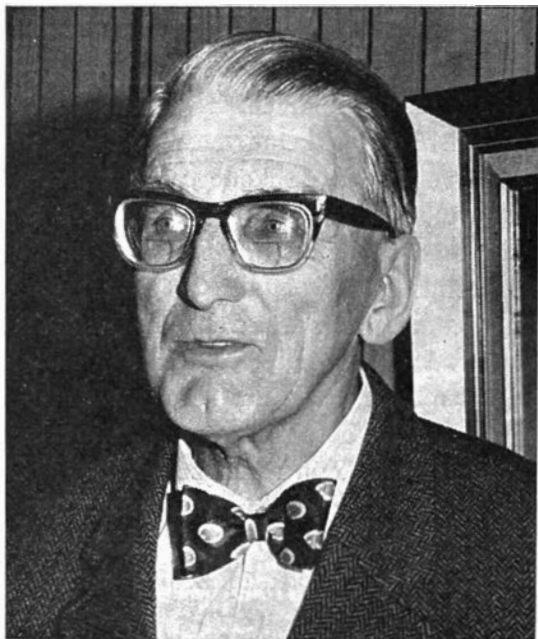
Het boek verdient een ereplaats in de rij studiewerken, die over de Vlaamse volkskunde verschenen zijn. Ook tegenover het buitenland staan we rijker, omdat het in dit boek ons volk en onze kunstenaars leert ontdekken en kennen.

Marcel DAEM

Kunstenaar Marcel DEVYNCK

Naar aanleiding van een tentoonstelling GENTSE HOEKJES EN TYPEN

in het Museum voor Volkskunde te Gent van 3 tot 15 december 1972



Afb. 1. — Marcel DEVYNCK
Cliché : M. Devynck

Als grafisch kunstenaar is Marcel Devynck slechts productief geworden in zijn derde leeftijd. Zijn dagelijkse beroepsbezigheden bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken te Gent (Prov. Gouvernement Oost-Vlaanderen) beletten hem zijn artistieke aanleg vroeger tot ontplooiing te laten komen.

Gedurende zijn ambtsperiode had hij de moed de avondlessen voor tekenen bij de Hr. M. Hullebroeck in de Stedelijke Tekenschool van Deinze te volgen. Nadien bezocht hij de Gentse Koninklijke Akademie voor Schone Kunsten waar hij avondkursussen van antiek beeld en van het levend model volgde onder leiding van de HH. Victor De Budt en Jan Mulder. Beeldhouwkunst beoefende hij bij de HH. René Heylbroeck en Albert Servaes.

Pas in 1961 na zijn opruststelling kon hij in de Gentse Koninklijke Akademie voor Schone Kunsten de daglessen van de afdeling schilderkunst volgen bij de

HH. Wilfried Sybrands en Jan Burssens. Van 1966 tot 1969 legde hij zich toe op de techniek van het etsen, het graveren op zink en op koper bij de Hr. Pierre Vlerick. Lino- en houtsnijden volgde hij bij de Hr. Gerard Goddaer. Aldus mag worden verklaard dat Marcel Devynck veelzijdig is aangelegd.

Als lid van de Koninklijke Maatschappij «KUNST EN KENNIS» werd hem in gezamenlijke tentoonstellingen de kans geboden zijn werk aan het publiek voor te stellen. In 1969 exposeerde hij afzonderlijk in de zaal PAN te Gent met de eerste vruchten van zijn schilder talent nl. het naakt, het kind, landschappen, enz. Zijn grafisch werk oogstte bevredigend sukses.

Sindsdien trad een nieuwe periode in. De schilderkunst werd verlaten en het tekenen en akwalleren werden volop beoefend, o.a. met landschappen van Damme, Knokke, Lissewege, Brugge, enz.

Als geboren Gentenaar (*19-7-1896) nochtans heeft hij een bijzondere voorkeur voor de typische hoekjes van Gent en het was dan ook onder de titel «Gentse hoekjes en typen» dat de voorzitter van «KUNST EN KENNIS», Dr. Marcel Deruelle, de tentoonstelling van 3 tot 15 december 1972 in het Museum voor Volkskunde van Gent voor geopend mocht verklaren.

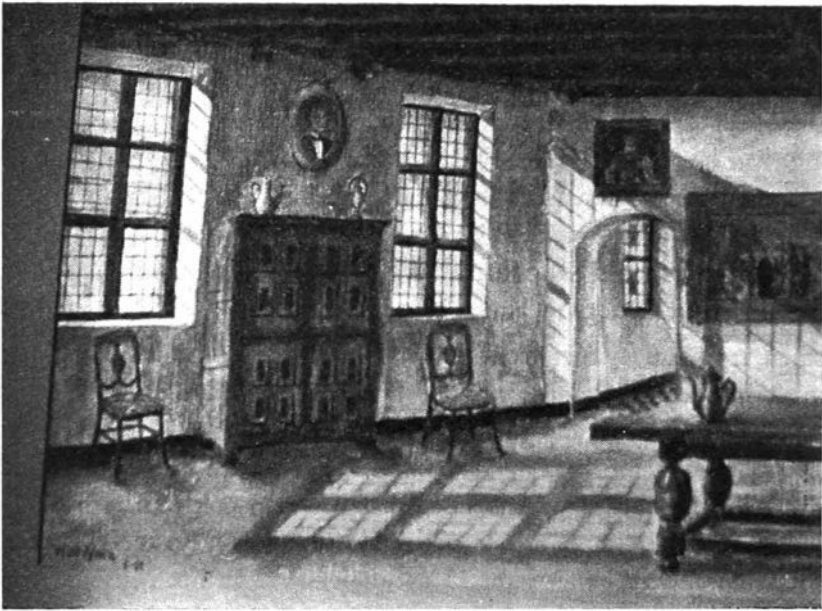
Behalve enkele etsen en een paar doeken vormden de akwalleren van typische Gentse hoekjes het overgrote aandeel. We troffen er o.a. aan: Klein Begijnhof (Lange Violettestraat), Spaans koerke (Corduancierstraat), Plotersgracht, Kinderen Alijnshospies (Museum voor Volkskunde), Sint-Baafsabdij, enz.



Afb. 2. — Akwarel Klein Begijnhof te Gent.

Cliché : M. Devynck

Geslaagd waren sfeervolle interieurs van het Museum van de Bijloke. Een paar pentekeningen verstrekten een beeld van de kunstenaarstypen die we zien



Afb. 3. — Akwarel interieur Museum van de Bijloke te Gent.

Cliché : M. Devynck

op de Zondagse Kunstmarkt op de Groentenmarkt. Als een somber contrast trok een pentekening van de Gentse industriezone de aandacht.

Alle werken leggen er getuigenis van af dat Marcel Devynck zijn geboortestad Gent liefheeft en dat hij steeds naar nog meer typische hoekjes zoekt waarmee hij zijn gevoel voor schoonheid tot uiting kan brengen.

Kunstkritici brachten een paar artikels vol lof over zijn tentoonstelling en de talrijke bezoekers toonden hun belangstelling voor zijn oeuvre.

M. BROECKHOVE

ZOEKEN EN ZANTEN

SLEIDINGE. — Tentoonstelling van kerkschatten in de kerk.

De kultuurraad aldaar organiseerde tijdens de « Godelievedagen » van 8 tot 16 juli 1972 een tentoonstelling van Kerkschatten en gaf bij deze gelegenheid een kataloog uit, met vermelding van Edelsmeedwerk, Boeken, Gewaden, Standaarden, Beelden, Schilderijen, Meubilair, Glasramen. Op deze wijze leren dorpsbewoners en bedevaarders onvermoede schatten ontdekken en waarderen.

R.v.d.L.

De verering en de iconografie van St.-Gertrudis te Wetteren

ST.-GERTRUDIS

De korte levensschets, gewijd aan het leven van Sint-Gertrudis, ontlene we aan de studie van de E.H. J. Vandenbroucke « *Het leven van de H. Gertrudis* ». ⁽¹⁾

Een recentere beschrijving van het leven van de heilige, haar verering en iconografie verscheen in de kataloog van de tentoonstelling, getiteld « *Sint-Gertrudis* », gehouden in de St.-Gertrudiskerk te Leuven in 1959, hoofdzakelijk gewijd aan kunstvoorwerpen die hun ontstaan te danken hebben aan de St.-Gertrudisverering. ⁽²⁾

Ontsproten uit een stam van Frankische edellieden is de heilige Gertrudis voor het volk geen vreemde. Haar vader Pippijn Van Landen was hofmeier van Dagobert, koning van Austrasië en Neustrië tot in 629. Hij bleef hofmeier onder de regering van diens zoon, Sigibert III, maar oefende dan de feitelijke macht uit. Pippijn overleed in 640. De moeder van Gertrudis, Itta, voedde haar kinderen in diepe godsvrucht op. Hun namen zijn bewaard gebleven, nl. Grimoals (°605), Begga (°610) en Gertrudis (°620).

De oudste geschiedenisbronnen voor het leven van de heilige bieden alle waarborg om waarheid en legende van mekaar te onderscheiden. Een monnik die persoonlijk zeer vertrouwd was met de gebeurtenissen uit haar leven, legde enkele jaren na haar dood getuigenis af van haar heilig leven en haar wonderen. Het getuigenis staat geboekt in de twee werken : *Vita Sanctae Geretrudae* en *Virtutes Sanctae Geretrudae*.

Haar geestelijke roeping openbaarde zich vanaf haar prilste jeugd. Bij een vroegtijdige bruidsverkiezing, uitgelokt door koning Dagobert, bezwoer ze plechtig alleen Kristus' bruid te zijn. Na de dood van haar vader, Pippijn van Landen, deed de zendeling Amandus het belang van het stichten van vrouwenkloosters uitschijnen. Gertrudis was toen 20 jaar oud. Haar diepgodvruchtige moeder, die weduwe was, en alleen bleef met haar dochter Gertrudis liet de villa te Nijvel ombouwen tot het stichten van een godsdienstige gemeenschap. Zo ontstond de eerste kern van een kloosterinstelling die later uitgroeide tot de zeer bekende Nijvelse abdij. De oprichting van het Klooster te Nijvel geschiedde door Itta. Ze stelde haar dochter Gertrudis aan als eerste abdis.

Tijdens haar kortstondig kloosterleven muntte ze uit door innerlijk gebedsleven, versterving, zielezorg, studie der gewijde boeken, zorg voor de kloosterinrichting en werken van barmhartigheid.

Voelend dat haar einde naderde, zond ze een van de broeders naar een uitheemse monnik in het klooster van Fosses (gelegen nabij Namen op de Samber) met het verzoek te weten, wanneer ze van de wereld scheiden zou.

De dienaar Gods antwoordde : « *Het is vandaag 16 maart, en morgen zal tijdens de H. Mis Gods dienstmaagd en Christi-maagd Gertrudis van haar lichaam scheiden.* » 's Anderendaags op 17 maart 659 gaf ze de geest. Ze was drieëndertig jaar oud. Het stoffelijk overschot werd bijgezet in de abdijkerk te Nijvel, waar ook haar moeder ter aarde was besteld.

Het behoort niet tot dit bestek om in de hagiografie waarheid en legende in het leven van St.-Gertrudis van mekaar te onderscheiden. Het doctoraal proefschrift van Mireille Madou omlijnt dit probleem. De wonderen bleven niet zonder invloed op de volksfantasie. De studie van F. Van Molle vermeldt enkele van die wonderen. « Niet alleen de vrome ijver van de jonge abdis, maar ook enkele wonderbare feiten hadden de aandacht op haar gevestigd. Wanneer Gertrudis eens vóór het altaar van St.-Sixtus in gebed verzonken was, daalde een vuurbol over haar neer die de hele kerk verlichtte en slechts na een half uur in de hoogte verdween. Toen enkele zendelingen op een zeereis door een monster bedreigd werden, werden zij gered nadat een van hen de hulp van Gertrudis ingeroepen had. Sinds haar overlijden deden zich herhaaldelijk nieuwe wonderen door haar bemiddeling voor. Zij verscheen bij een brand die de abdij van Nijvel dreigde te vernielen, en dreef met haar sluier de vlammen weg. Bij haar bed, dat in de kerk was opgesteld geworden, werden genezingen bekomen die een diepe indruk maakten. De heilige Begga, Gertrudis' zuster, bekwam een deeltje van deze legerstede voor haar klooster te Andenne waar zich ook wonderen zouden voordoen. Deze genezingen en andere gunsten door de voorspraak van Gertrudis leidden tot een openbare verering, zodat haar naam alda in het martyrologium werd opgenomen ». ⁽³⁾

SINT-GERTRUDISVERERING TE WETTEREN

In het bisdom Gent wordt of werd de heilige vereerd te Appelterre, Baasrode, Sint-Antelinks, Sint-Maria-Lierde. Vlassenbroek, Wetteren en Wichelen. Buiten de provincie Oost-Vlaanderen is haar een altaar toegewijd te Etterbeek (Brab.), Lillois (Brab.), Tenneville (Lux.), Ternat (Brab.), Tubeke (Brab.) en Villers-Sainte-Gertrude (Lux.). Schepdaal kent een gehucht St.-Geertrui-Pede en in Maaseik staat een St.-Geertruikerk in het gehucht Heppeneert. Haar verering is in het Duits taalgebied zeer ruim verspreid o.a. in gasthuizen, ter herinnering aan de hulp die zij zelf de noodlijdenden bood. ⁽⁴⁾

De historische reden waarom St.-Gertrudis te Wetteren als patrones werd gekozen, is niet bekend. In de archivalia vonden we geen dokoment dat een verband legt tussen de abdijkerk te Nijvel en het grondgebied Wetteren.

Als tiendeheffer is deze instelling niet bekend in het geografische gebied Wetteren. In de vroegste dokumenten die het bestaan van het bedehuis bevestigen komt de naam van St.-Gertrudis niet voor. De bevestiging van haar verering in de 15de eeuw kunnen we enkel verklaren door bewaarde kerkloodjes.

Vanaf de 17de eeuw beschikt men over parochiale rekeningen, die aan de hand van de geboekte uitgaven ons in staat stellen elementen te verzamelen om de devotie in het volksleven te beschrijven. Gedurende het jaar werd St.-Gertrudis drie maal

in de parochie vereerd. De vroegste verering geschiedde op de datum van haar feestdag, 17 maart, gevolgd door een viering op 3 mei, dag van de kerkwijding⁽⁵⁾. In de herfstcyclus, begin september, had de luisterrijke traditionele ommegang plaats.

Het getuigenis van G. Van Rijckel⁽⁶⁾ verstrekt volgende bijzonderheden over haar eredienst in de parochie. De gemeente onderscheidde zich door een felle verering van de H. Gertrudis. De toeloop van het volk uit het Land van Waas en omliggende streken was zo buitengewoon, dat vroeger tien schepen nauwelijks volstonden om de pelgrims te vervoeren die zich op de feestdag der heilige naar Wetteren begaven. De feestdag op 17 maart werd met grote vroomheid gevierd. Men offerde vlas, soms vijftientig tot dertig stenen.⁽⁷⁾ De bedevaart geschiedde niet alleen gedurende de oktaaf van haar feestdag, maar geheel het jaar door kwamen pelgrims naar Wetteren.

Uit erkentelijkheid voor verkregen weldaden of voor het voorkomen van onheilen en ziekten offerden de pelgrims wassen *ex-voto's*: hoofden, armen, boezems, voeten, benen, tanden. De parochiale rekeningen maken ook gewag van opbrengsten in natura, o.a. vlas, koren, boter⁽⁸⁾. Ook het gebruik bestond zijn eigen gewicht in vlas te offeren. In de tuin van de pastorie werd water geput.

Het gewijde water wordt door de bedevaarders meegenomen als voorbehoedmiddel tegen koorts. In de 17de eeuw bestond bij de pelgrims het gebruik aarde van het kerkhof mee te nemen; ze werd in huis of op land uitgestrooid voor het verdrijven van ratten en muizen.

Voor 1613 hield men te Wetteren op 4 en 5 mei de eerste vrije jaarmarkt. De tweede jaarmarkt viel op latere datum, n.l. in september. De kermisdagen van de eerste jaarmarkt waren een voortzetting van het feest der kerkwijding, dat op 3 mei, dag van de H. Kruisviering, een aanvang nam.⁽⁹⁾

Het woord *kerkwijdinghe-dag* is klaar genoeg om aan te tonen dat op 3 mei de kerk gewijd werd. Hoogstwaarschijnlijk gaf die dag aanleiding tot het ontstaan van de kermis. In de rekeningen vindt men voor deze periode geen opbrengsten genoteerd; enkel wordt melding gemaakt van een predikant die kwam sermoen houden⁽¹⁰⁾. In het begin van de 17de eeuw geraakte de oorspronkelijke kermisdag op het achterplan. Het oktrooi van de aartshertogen Albrecht en Isabella, daterend van november 1613, waarbij de grote jaarmarkt officieel werd erkend was de reden waarom de eerste jaarmarkt in vergetelheid geraakte⁽¹¹⁾. De ommegang is een volksfeest waarin godsdienstige en profane gebruiken het langst bewaard bleven. De datum van de ommegang viel samen met de huidige septemberkermis⁽¹²⁾. De feestviering is een typische uiting van het Vlaamse volksleven waarin godsdienst, bijgeloof en schouwspel een voornaam rol vervullen.

Met de gegevens uit het parochiale archief en een iconografisch dokument kan men de ommegang fragmentarisch reconstrueren.

Het bedevaartvaantje geeft o.a. de processie weer. Het schuttersgilde met vaandeldragers en gildebrouwers opent de processie. Daarna volgt het beeld van St.-Gertrudis door vier meisjes op de schouder gedragen. Flambeeudragers, de magistraten van de heerlijkheid,⁽¹³⁾ stappen voor het heilig Sacrament. Vier mannen

dragen de hemel. Hieronder bevindt zich de priester die het heilig Sacrament draagt. Een menigte pelgrims volgt.

Indien de afbeelding als een betrouwbaar document kan doorgaan, bestaat de mogelijkheid het processiemotief op het vaantje te dateren in het laatste kwart van de 17de eeuw. In 1681 gaf het Souverein Gulde van Sint-Sebastiaan te Gent toelating te Wetteren op te richten *een Gulde van den voorzeyden edelen ruddere St Sebastiaen*⁽¹⁴⁾. De gildebroeders op de burijngravure kan men als een element aanvaarden om de voorgestelde processie bij benadering te dateren.

De beschrijving van het profane gedeelte van de ommegang steunt op archivalia.

Onvermijdelijk kwamen de reuzen vergezeld van enkele duistere personages: wichelaars, herders, duivels, op het voorplan. Ook de rederijkers waren van de partij voor het opvoeren van toneelstukken. Belangstellenden voor de Wetterse reuzen en hun geschiedenis verwijzen we naar onze studie⁽¹⁵⁾ waarin volgend detail niet is opgenomen. Met zekerheid kan worden gezegd dat te Wetteren ook een draak bij de ommegang betrokken was⁽¹⁶⁾. Vermoedelijk staat men voor een spel zoals de Doudou te Bergen. Het middeleeuwse steekspel met St.-Joris en de draak als hoofdpersonages was wellicht te Wetteren ook in zwang. Welke rol aan wichelaars, herders en duivels werd toegewezen in de ommegang is niet met zekerheid te schrijven. In de volkskunde zijn deze personen nauw betrokken bij allerlei voorspellingen die de goedgebouwde klanten heel wat duitjes doen verliezen om de nieuwsgierigheid te bevredigen.

Onafscheidbaar van de ommegang is het bedevaartvaantje. Het oudste bewaard exemplaar behoort tot het type G. Bouttats⁽¹⁷⁾; zonder twijfel bestaat in de eerste helft van de 17de eeuw reeds een bedevaartvaantje, zoals blijkt uit een rekening van 1622, *noch betaelt hij den doender ... de somme van 90 s. gr. over de leveringhe van pampieren vayntsens ten ommeganck lestleden*⁽¹⁸⁾. Het bedevaartvaantje stelt de heilige voor met kromstaf en verscheidene muizen, op de achtergrond trekt de processie voorbij de kerk. Links bemerkt men een waterput.

Het bedevaartvaantje van na de tweede wereldoorlog is vervaardigd uit gekleurd linnen, met als dominanten geel en groen. In een cirkel staan vier motieven: St.-Gertrudis, de nieuwe kerk, een Scheldezicht, het wapenschild van Wetteren⁽¹⁹⁾.

In de iconografie van St.-Gertrudis vindt men volkse aspecten, met twee motieven op de voorgrond, ten eerste de aanroeping ter bevrijding van de koorts, ten tweede ter bevrijding van muizen en ratten. Zoals men op het 17de eeuwse bedevaartvaantje kan zien, bestond het gebruik water te putten uit een bron. Dit gebruik was algemeen verspreid. « Het water werd veelal gehaald uit een zogenoemde Gertrudisput, die nabij vele kerken waar de heilige vereerd werd, aanwezig was en die zich te Nijvel zelfs in de krocht van de kerk bevond. Het is ook dat water uit deze Gertrudisputten dat weleens tegen ziekten gedronken werd »⁽²⁰⁾.

Een spoor van die Gertrudisbron kunnen we aanwijzen in de tuin van de dekenij. De bron bestaat nog. De bouw van de dekenij en het verplaatsen van het kerkhof naar de Molenstraat in 1805 stelden een einde aan de traditie water te gaan putten en aarde van het kerkhof mee te dragen.



Afb. 1. — Jongste bedevaartvaantje van de H. Gertrudis. Wetteren

Het muizenattribuut komt meestal voor in de vorm van klimmende knaagdierpjes op de staf van St.-Gertrudis. De oorsprong en betekenis van de aanwezigheid van muizen heeft de aandacht van historici en volkskundigen bijzonder gaande gehouden. Er is onvoldoende bewijsmateriaal voorhanden om de oorsprong van dit attribuut te verklaren⁽²¹⁾. De muis krijgt een tweevoudige verklaring, omdat ze evenals het zwijn als een onrein dier wordt beschouwd, als een afbeelding van boze demonen.

Prof. W. Stammeler in zijn boek *Wort und Bild* heeft veel gelijkenis aangetroffen in volksverering en -geloof van de heilige Kakubilla met de heilige Gertrudis⁽²²⁾. De dorpskerk in Adelberg, Württemberg; voormalige kerk van een premonstratenzerklooster, bezit een geschilderd altaarstuk van 1511. In het midden van een schrijn staan afgebeeld O.-L.-Vrouw met het Kindje; links St.-Ulrich en St.-Cutubila, rechts St.-Liborus en St.-Katharina. De heilige Cutubila wordt uitgebeeld als een gekroonde maagd gehuld in een donkerblauw kleed bestikt met goud; een muis klimt op haar gewaad, terwijl een andere muis zich verstoppt in het rijke plooienspel van de mantel. De gelijkkluidende benamingen van deze heilige komen voor: in Duitsland als Kakukilla, in de Nederlanden als Cateculia; in Denemarken Karochilla genaamd; in Zweden als Kakukilla. W. Stammeler schrijft in zijn studie dat er geen geschreven noch officiële Vita van de heilige Kakubilla bestaat. Stammeler stipt aan dat men de heilige met deze zonderlinge naam heeft vereenzelvigd met de Heilige Gertrudis, aangeropen als beschermheilige tegen ratten- en muizenplagen. In de iconografie, de attributen, het volksgeloof en de volksgebruiken bestaat een parallellisme tussen beide heiligen, o.a. als abdis met staf en boek, ratten en muizen klimmend op de staf en spelend aan de boord van het kleed, aanroeping tegen bevrijding van het ongedierte.

Geen enkel feit uit de autentieke levensgeschiedenis (*Vita S. Geretrudae*, 680) noch enig mirakel in het verhaal der wonderen (*Virtutes S. Geretrudae*, einde 7de eeuw) maakt gewag van knaagdieren. Het attribuut toegekend aan St.-Gertrudis dateert slechts uit de 14de eeuw⁽²³⁾.

Sporen van de vroegere eredienst vonden we terug in twee grote lijsten onder glas, waarin een honderdtal wassen, verzilverde en zilveren *ex-voto's* waren geborgen, o.a. kindjes, hoofden, benen, tanden, runderen, paarden en varkens. Deze *ex-voto's* dateren uit het einde der 19de eeuw⁽²⁴⁾.

Van de eredienst is weinig overgebleven. Het gebruik blijft bestaan zich te laten zegenen ter bevrijding van de koorts. Gewoonlijk geschiedt het bezoek aan de kerk in opdracht van de familie van de koortslijder door een vrouw die uit liefdadigheid beweegt. Omstreeks 1950 bestond nog het gebruik Gertrudewater te halen. Het was gewijd en bevond zich in een metalen kuip achteraan de kerk. De koortslijder werd met Gertrudewater besprenkeld; sommigen gaven een slokje water te drinken.

In de volksmond blijft het gezegde bekend: « Sint-Gertrude is de patrones van de ratten en de muizen ». Het zou een zeldzaamheid zijn nog een bedevaarder aan te treffen voor het zijaltaar van St.-Gertrudis.

Voor de Wetterse bevolking is de feestdag van St.-Gertrudis een gewone werkdag. Als overblijfsel van haar verering is het uitstellen van haar beeld gedurende acht dagen in zwang gebleven.

St.-Gertrudis blijft nog vertegenwoordigd in de jaarlijkse processies. IJveraarsters van het genootschap dragen haar beeld. Enkele jaren voor de tweede oorlog bestond het gebruik tijdens de processie een grote wimpel uit te hangen in de Hoogstraat, rechtover de school.

De confrerie van Sint-Gertrudis boogt op een hoge ouderdom, want die wordt reeds in 1681 genoemd⁽²⁵⁾. De naam van het genootschap is onder de bevolking bekend gebleven; de ingeschreven leden werden na hun afsterven met een heilige mis vanwege het genootschap bedacht.

VOLKSE LETTERKUNDE

De middeleeuwse mirakelliteratuur putte ook legendarische gegevens uit haar leven. Veelal wordt in de literatuurgeschiedenis een vergelijking gemaakt tussen de legende van Theofilus en de Geertruiminne. Zo werd blijkbaar de Theofiluslegende ten laatste in de 13de eeuw in de Gertrudisliteratuur ingeschakeld en kende ze sindsdien zelf verschillende versies⁽²⁶⁾.

Op het reliekschrijn van St.-Gertrudis te Nijvel staat de legende van een ridder die zijn ziel aan de duivel verkocht, afgebeeld. Op het einde van het zevenjarig bondgenootschap riep de ridder zijn verwanten samen voor een gastmaal om afscheid te nemen en hun zijn geheim mede te delen. De gasten raadden hem aan vooraleer naar de duivel te vertrekken de Geertruiminne te drinken. Dit ritueel

is een dronk ter gedachtenis van St.-Geertrui om gevrijwaard te zijn van reisgevaren en ook om de macht van de duivel te breken. De ridder drinkt de minnedrank en St.-Gertrudis bevrijdt hem op 't ogenblik dat de duivel hem aan de galg wou opknopen. Er zijn varianten van deze legende; de inhoud komt telkens neer op hetzelfde thema, n.l. de bevrijding van het slachtoffer uit de handen van de duivel door St.-Gertrudis.

In de legende van Theofilus verkoopt de priester zijn ziel aan de duivel; hij wordt door O.-L.-Vrouw gered. In de berijmde legenden van de St.-Geertruiminne is ook het motief van een duivelsverbond aanwezig. De vergelijking slaat er enkel op de mirakuleuze tussenkomst van O.-L.-Vrouw of van St.-Geertrui. In de legende van Theofilus is geen spraak van de Geertruiminne.

Over het volkse schouwspel te Wetteren tijdens de ommegang van de 17de eeuw noteerden we bijzonderheden uit archiefstukken. De titels van de stukken die werden opgevoerd, waren in de bronnen niet vermeld. De toneelbedrijvigheid had plaats tijdens de kermisdagen en diende als schouwspelerement in de ommegang ter ere van St.-Gertrudis.

De parochiale rekeningen vermelden *gerepresenteert ende ghespeelt hebbende eenighe spelen tot vereeringhe van de kermisse en het vertoonen van eenighe spelen tot ciraet van den selven ommeganck*.⁽²⁷⁾ De acteurs behoorden tot het gezelschap van liefhebbers van de Rhetorycke. Om het stuk te mogen opvoeren moest toelating gevraagd worden aan de geestelijkheid, dit formeel verzoek staat opgenomen in een rapport van het dekanale bezoek in 1641: de pastoor verstrekt adviezen over de spelen, in de tekst genoemd «comedia's»⁽²⁸⁾. Het verzoek wordt aldus geformuleerd. *Supplieren vertoonen reverentelyck de parochianen ende liefhebbers vande Retoricke van Wetter te kennen gevende aen mijn voorn. heeren om moghen te hebben permissie ofte autorisatie van een spel ofte acsie te moghen spelen te Wettene ommeganck naest commende te weten den eersten sondach van sept. XVI^eLXXI het welcke spel noch gespeelt gheweest heeft bij de prochianen van Oordeghem ende ghevisiteert gheweest bij den deecken van aldaer*.⁽²⁹⁾

Het massaspel *Wetthra*, opgevoerd in 1948 en 1951, wijdt een tafereel aan een brokje geschiedenis uit het leven van St.-Gertrudis. Pippijn Van Landen en zijn echtgenote Itta waren dankbare personages om het massaspel actie en kleur te geven⁽³⁰⁾. De auteurs van het massaspel hebben hierin een huwelijksaanzoek van Sigibert, zoon van Dagobert, verwerkt. Het tafereel is een romantische interventie. Het is de verwerking van een gelijkaardig motief in de levensgeschiedenis van Gertrudis, dat de historische partner, prins van Austrasië, niet citeert. Het tafereel is ontleend aan een opschrift van het bedevaartvaantje *Ick en begere geen en andere bruydegom als Christum mijnen Godt ende heere*.

Een niet onverdienstelijk Latijns dichter, pastoor C. Remes (°Wetteren 1799 †als pastoor te St.-Lievens-Essche in 1882) schreef *Dicht op de plegtige wijding van de nieuwe kerk van Wetteren, die was den 24 September 1866* (Wetteren A. Van Cuyck en Zoon, 8 blz.).

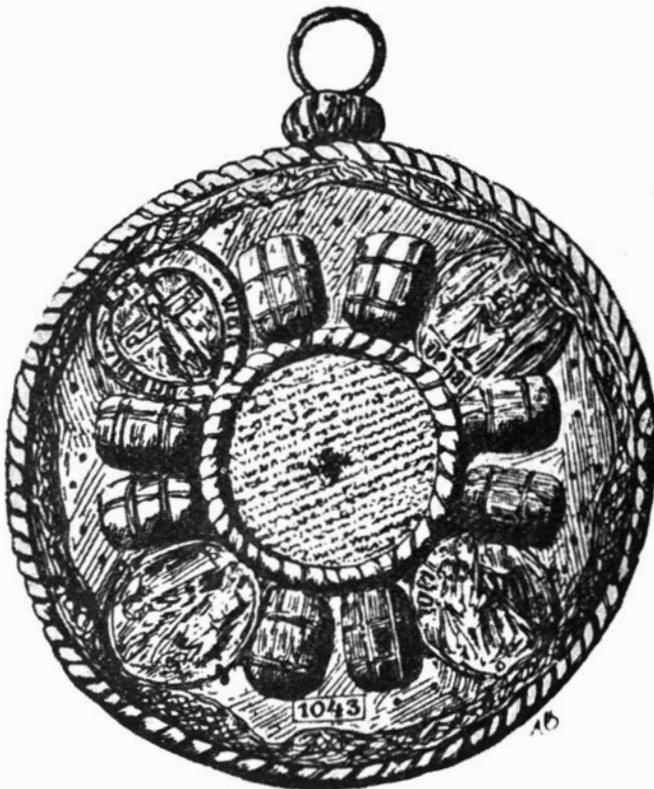
In december 1907 publiceerde Adolf Goossens⁽³¹⁾ een symfonisch gedicht, gewijd aan Sint-Geertrui, heilige patrones. De inhoud van het gedicht omvat zes delen: 1. Voorzang. 2. Geboorte en jeugd, 3. Roep. 4. Abdij, 5. Dood en verheerlijking, 6. Slotkoor.

De manier waarop de Wetterse rederijker Adolf Goossens hulde brengt aan de patrones van de parochie verdient een plaats in het literaire aspect van de St.-Gertrudisverering. De tekst volgt in Bijlage I.

Ter ere van St.-Gertrudis heeft Z.E.H. Arijs, pastoor te Wetteren, een huldelied gedicht. De Heer Jules De Grootte⁽³²⁾ zorgde voor de muzikale aanpassing. Een plaatselijk zangkoor heeft het lied voor de eerste maal gezongen te Wetteren in 1919, onder leiding van de componist, Jules De Grootte, directeur van de muziekacademie. Om de tekst aan de vergetelheid te ontrukken en het geheugen van de oudere generatie, die meezong in het koor op te frissen, publiceren we het lied, dat we in het familiearchief De Grootte terugvonden, in Bijlage II.

Alhoewel de middeleeuwse mirakelliteratuur geen sporen te Wetteren in legendarische verhalen naliet, toch is er een reminescentie van de literatuur merkbaar in een bedevaartgebruik. Door literatuur verwierf St.-Gertrudis de titel van beschermheilige van de bedevaarders, pelgrims en reizigers⁽³³⁾. Tijdens de middeleeuwen

gold het als een vroom gebruik, wanneer men op reis toog, een relikwie te hechten aan de kleding ter bescherming tegen reisgevaaren. Dergelijke relikwiehouder met de tekst *Ste Gertrudis te Wet/tre* is bewaard⁽³⁴⁾. Hij heeft de vorm van een schijfje van Ø 8,5 cm., en is met zijde overtrokken. Er staan vier bedevaartplaatsen op vermeld, waaronder Wetteren. In het midden van het plaatje staat in mikroskopisch schrift de aanvang van het St.-Jans-evangelie. Dit teken stamt uit het einde der 15de eeuw.



Afb. 2. — Bedevaartrelikwie St.-Gertrudis
Museum voor Volkskunde Gent.

Na de volksverering bespreken we liturgische en profane voorwerpen die van betekenis zijn voor de kunstgeschiedenis. We begeven ons op het terrein van de beeldhouwkunst en de schilderkunst, de toegepaste kunsten, de grafische kunsten; er volgt een rubriek varia met andere aspecten die rechtstreeks verband houden met St.-Gertrudis te Wetteren.

De groep « plastische kunsten » omvat de beeldhouw- en schilderkunst. Beide kunstexpressies zijn als kerkversiering nauw met elkaar verbonden. In het kerkinterieur vormen ze één harmonisch geheel.

Het St.-Gertrudisbeeld, herkomstig uit de voormalige kerk, belandde na de afbraak van de kerk in de tuin van de dekenij. In 1945 zagen we het beeld in een stenen nis aan de rand van de vijver. Het oude St.-Gertrudisbeeld scheen uit zijn oude schuilplaats gevlucht en had een veilige rustplaats gevonden aan de voormalige St.-Gertrudisbron, die duizenden bedevaarders naar Wetteren lokte.

Bijna een volle eeuw heeft het beeld de weersomstandigheden overleefd en heeft twee oorlogen getrotseerd. Omstreeks 1950 bracht de heemkundige, Cyriel De Winne, huisschilder te Wetteren, het beeld van de tuin der dekenij naar het Museum voor Heemkunde in het oude gemeentehuis.

Het houten beeld is erg beschadigd. De rugzijde is bijna onbewerkt gebleven, wat aantoont dat het beeld gebeeldhouwd werd om in een nis te staan. Stijlcritisch bezien menen we het beeld te mogen situeren in het begin van de 16de eeuw.

In het rijke plooien spel van het abdisgewaad ontdekt men de stijlkenmerken van de gotiek.



Afb. 3. — St.-Gertrudisbeeld 18e eeuw.
Bezit Mevr. Jos. Goedertier, Wetteren.

Een mooi houten beeld van St.-Gertrudis bevond zich in het bezit van wijlen de Hr. José Goedertier, kunstschilder en gewezen directeur van de tekenacademie. Hij bezorgde een afbeelding en informatie over het beeld, dat vermoedelijk dateert uit de 18de eeuw.⁽³⁵⁾

Het processiebeeld van St.-Gertrudis, tronend onder een zilveren baldakijn, behoort tot de houten beelden, waarvan alleen het hoofd en de handen gebeeldhouwd zijn. Het lichaam schematisch voorgesteld, dient enkel om gedrapeerd te worden. Het uitzicht behoort tot de processietypes. Voorgesteld in het habijt van de kunnikessen draagt ze een fijn wit koorkleed en een zwarte met hermelijn gevoerde mantel.

Op het hoofd rust een zilveren kroon, symbool van haar adellijke afkomst, ook van martelaren, heiligen en uitverkorenen, want na de goede strijd hebben zij de eeuwige beloning ontvangen⁽³⁶⁾. In de linkerhand houdt de heilige een staf; de opklimmende muizen zijn er ingegrift. In de rechterhand draagt ze een boek. Het is een zinspeling op haar schriftuurkennis die volgens haar biograaf bijzonder groot was. Bij het beeld hoort een prachtige ex-voto die we in de toegepaste kunst bespreken.

Tot het kunstpatrimonium van de vorige kerk behoort ook de predikstoel met een levensgroot beeld van St.-Gertrudis. Haar staf werd in de loop der tijden menigmaal hernieuwd met het gevolg dat het attribuut van de heilige achterwege bleef. Uit een inventaris van het kerkmeubilair opgemaakt in 1710⁽³⁷⁾ weten we dat er op voornoemde datum geen predikstoel in de kerk aanwezig was. Het beeldhouwwerk is bijgevolg van latere datum, zonder de 18de eeuw te overschrijden. Het beeld van St.-Gertrudis is geen hoogstaand kunstwerk. De finesse van vormgeving en het streven naar beweging ontbreken. Het is geen vertegenwoordiger van de barok, noch van een classicistische stijl. Het is een voorbeeld van volkskundig beeldhouwwerk dat de hand verraadt van een geschoold, ambachtelijk vakman. Stijlcritisch bekeken zijn de personages aan de trap en de panelen in halfverheven beeldhouwwerk gemaakt door een ander beeldhouwer met een sterker gevoel voor persoonlijkheid en uitbeeldingskracht.

Aan de linkerzijde van het hoofdkoor hing tot 1970 een groot doek met de voorstelling « Het visioen van de heilige Gertrudis ». Nikolaas De Liemaekere, gezegd Roose, heeft het in de tweede helft van de 17de eeuw geschilderd. In de parochiale rekeningen vonden we er geen vermelding van. Het doek verkeert in een zeer netelige toestand en wordt tijdelijk bewaard in een lokaal van de Gemeenteschool, in afwachting dat er een beslissing genomen wordt over een eventueel herstel en over de plaats waar het doek kan geëxposeerd of bewaard worden. Het ontbreken van een grafische reproductie van het schilderij is een leemte die voor het voormalige kunstpatrimonium niet meer te herstellen is.

Ter versiering van het St.-Gertrudisaltaar in het linkerkoor hing tot 1970 een mooi doek waarop de heilige staat afgebeeld als abdis, volgens het gewoon patroon. Het doek heeft een mooie rococoïnlijsting die toelaat het te dateren in de 18de eeuw. Begin 1972 berustte het in een lokaal van de gemeenteschool in afwachting dat het zijn vroegere plaats zou kunnen hernemen.

Tot het 19de-eeuwse patrimonium van de kerk behoort het St.-Gertrudisaltaar met Sint-Geertrui in het midden, geflankeerd door haar ouders, Pippijn van Landen en Itta. Ook hier staat de heilige zoals traditioneel afgebeeld met een kroon op het hoofd, een staf in de hand met opklimmende muisjes en een boek in de linkerhand.

Het beeldhouwwerk van het St.-Gertrudisaltaar behoort naar ons oordeel tot de stijlperiode van de neo-gotiek. Het ensemble leunt aan bij de architecturale opstand van het interieur der kerk.

Boven de ingangspoort van het voorportaal bevindt zich een stenen nisbeeld.



Afb. 4. — St.-Gertrudisbeeld aan predikstoel, kerk te Wetteren.

Copyright A.C.L.

In de rechterhand houdt St.-Gertrudis een staf. Met de linkerhand wijst zij naar het kruis op haar habijt. Het beeld vertoont de kenmerken van de neo-classicistische stijl.

TOEGEPASTE KUNSTEN.





De iconografie in de toegepaste kunsten is vertegenwoordigd door een glasraam, zilversmeed- en borduurwerk. De klokken, produkten van een kunstambacht, behoren eveneens tot deze rubriek.

Rechts in het hoofdkoor bemerkt men een rijk gekleurd glasraam met St.-Gertrudis als middenmotief, rechts St.-Constantinus, links St.-Barbara. De glasramen horen thuis in de nieuwbouw van de kerk en dateren uit het einde van de 19de eeuw.

Een sober zilveren osculatorium waarmee nog gezegend wordt, draagt het inschrift *S. GERTRUDIS. V.* Naar ons oordeel behoorde het osculatorium tot een groter relikwieschrijn waarvan alleen het onderste gedeelte de tand des tijds maar heeft overleefd.

De twijfel in 1637 geopperd over de waarachtigheid der relikwie,⁽³⁸⁾ wordt weggenomen door de verklaring tijdens een dekanaal bezoek in 1686 dat de relikwie van St.-Gertrudis authentiek bevonden is door *illustrissimo Domino Vandembosch*.⁽³⁹⁾ Naar ons oordeel is deze persoon Carolus van den Bosch. Als bisschop van Brugge kwam hij in 1660 naar het bisdom Gent. Hij overleed er als bisschop in 1665⁽⁴⁰⁾. Zie Bijlage III.

Het processiebeeld van St.-Gertrudis is getooid met een zilveren kroon en een zilveren staf. Op het edelsmeedwerk zijn merktekens aangebracht.

Op de kroon staat het getal  ; op de staf    , een

vierde merkteken konden we niet identificeren. Op het zilveren baldakijn zijn geen merktekens zichtbaar. Mogen we hieruit afleiden dat het baldakijn niet behoort tot de originele compositie en van latere datum kan zijn dan het processiebeeld?

Bij dit beeld hoort een prachtige zilveren ex-voto in rococostijl. Op de voorkant prijkt St.-Gertrudis met de abdisstaf. De kroon ligt aan haar voeten, een symbolische voorstelling van haar beslissing de wereld te verzaken door haar aan God toe te wijden.

De ex-voto draagt twee zilvermerktekens



Op de keerzijde leest men de tekst: *Gejont door de iveraers van de wijk Grans Velde in de kercke tot Wetteren in het jaar 1774.*

Aan de hand van merkplaten *gedynckteecken van den Mercken Gaudt en Silversmeeden* gemaakt in 1750 konden we de namen van de zilversmeden en de datering⁽⁴¹⁾ achterhalen.

Kroon :  vermoedelijk de datumstempel 1795.

Staf :    N.J. Viette, Gents meester, 1775.

Ex-voto :   J. De Cuyper, Gents meester 1774.

Uit de inventaris van het kunstpatrimonium in 1675 ontleen we de gegevens die betrekking hebben op edelsmeewerk en borduurwerk, betekenisvolle vertegenwoordigers van de toegepaste kunsten uit de 17de eeuw. We citeren een uittreksel : *silveren vergulden kelcken, een silveren seynsele van Sinte Gheertruyt* (osculatorium), *silveren remonstranse, silveren cyborie, damasten choorcappe, zijden damasten altaerleeren, nog een goudleeren altaerleet met tbeelt van Sinte Gheertruyt, ook fluweelen mantele van Sinte Gheertruyt*⁽⁴²⁾.

Tot het voormalige zilverwerk behoren de medailles van St.-Gertrudis die men tijdens de ommeegang aan de bedevaarders verkocht. Door analogie vermoeden we dat de beeltenis van de patrones hierop stond afgebeeld. Vermits deze bedevaartherinnering enkel door gegoede lui kon gekocht worden lijkt de verkoop ervan eerder miniem te zijn. In de rekening van 1622 staat de aankoop vermeld : *Item betaelt bij den doender aen Joos Van den Hane, silversmit, de somme van sessen twintich sch. ses grt. over de leveringhe van drie dosynen zilveren medaeilghen ten ommeganck deser prochie*⁽⁴³⁾.

Tenslotte vermelden we de St.-Gertrudisklok. Ter vervanging van de klokken ontroofd tijdens het Franse Bewind werd in 1828 een nieuwe klok gegoten, met het inschrift *Ik ben Gertrudis voor Wetteren, 7920 zielen in 1828. Peter Chr. Hippolitus Vilain XIII. Burgemeester. Meter Julia Pottelsberghe D'Hane. J.J. van Doorne. pastor.* De klokkegieter was L. vander Gheyn te Leuven⁽⁴⁴⁾.

Diezelfde klok werd op 17 september 1943 uit de kerktoeren geroofd. Op 13 en 14 september 1947 werd een nieuwe St.-Gertrudisklok feestelijk ingehuldigd. Ze draagt het opschrift : *S. Gertrudisklok tet herdenking der bevrijding : 2000 kg. Tenjare O.H.).Chr./4e verjaring van den klokkenroof./ in dankbare herdenking van deoorlogsbevrijding./ werd ik, Ste Gertrudisklok,/ geschonken door de Wetterse Gelovigen/ en gewijd door F.H. Van Ongeval, Pastoor-deken./ Aanhoort*

Herinneringen aan Lodewijk Lievevrouw

WIJZIGING GENTSE STRAATNAMEN.

In de bibliotheek van de Rijksuniversiteit Gent wordt een briefje bewaard dat Lodewijk Lievevrouw bijna een eeuw geleden aan Pr. Claeys richtte.

Omdat het velletje papier mij belangrijk genoeg schijnt schrijf ik het letterlijk af.

« Gent, den 16 juni 1885. / Mijnheer Prosper Claeys, Advokaat, / Ik heb gisteren van den Heer Flachet eenen brief ontvangen waarin hij mij bekend maakt dat gij gaarne eenige inlichtingen zoudt willen bekomen nopens de eventueele wijziging der straatnamen, waartoe mijne verhandeling in den Zetternamskring zou aanleiding hebben gegeven. Ik ben reeds meermalen op het gedacht gekomen mijne nota's in druk te laten verschijnen, doch zekere omstandigheden onafhankelijk van mijnen willen beletten mij voor het oogenblik aan mijn ontwerp gevolg te geven. Wat meer is, ik heb vernomen dat Mr De Potter aan een dergelijk werk reeds lang bezig is. Wanneer het nochtans mocht gebeuren dat ik hoegenaamd geen gevolg geef aan mijn ontwerp, dan zal ik met genoegen u alle noodige inlichtingen geven en stel mij dan volkomen ten uwen dienste voor alles wat u nuttig zou kunnen wezen. Aanvaard mijnheer de verzekering mijner gevoelens van hoogachting. Uw dienstwillige Lod. Lievevrouw. Nieuwland 96. »

Onwillekeurig doet het sympathiek schrijven een paar vragen rijzen die we jammer genoeg niet zomaar kunnen beantwoorden.

Heeft Claeys gebruik gemaakt van Lodewijks vriendelijk aanbod? Heel veel heeft eerstgenoemde over de Gentse straatnamen niet geschreven : behalve een tamelijk uitgebreid artikel verschenen in La Flandre Libérale (29-12-1881) en getiteld *De quelques dénominations données aux rues, ponts, quais et places publiques de la Ville de Gand*, een opstel dat enigszins ingekort een plaatsje kreeg in zijn Pages d'Histoire locale, I, p. 204-218, Gand, 1885; schijnt hij voor de straatnamen-affaire maar een matige belangstelling gehad te hebben. Hoe dan die plotse belangstelling te verklaren die in het briefje tot uiting komt?

Einde mei of begin juni 1885 had iemand in de Gemeenteraad voorgesteld de Rogierstraat (de volksetymologische vervorming van de eeuwenoude naam ROSIER = rozenhof, naam die de beruchte straatnamenvertalers van 1812-1813 officieel in Rue de Roger omgedoopt hadden) voortaan Karel Rogierstraat = Rue Charles Rogier te noemen.

In een niet nader aangeduid dagblad verscheen in verband met dat raadsvoorstel op 13 juni een korte mededeling waarvan de aanhef aldus luidt: « De heer Prosper Claeys, die met de geschiedenis onzer stad goed bekend is, heeft de vriendelijkheid gehad ons eene nota mede te delen over de Rogierstraat. » Dezelfde notitie werd besloten met deze vraag: « Kan ons iemand nopens den oorsprong en de beteekenis der benaming van bedoelde straat inlichtingen geven? »

Reeds 's anderendaags (dus op 14 juni) nam de krant twee ingezonden lezersbrieven op: een van J. Vercauteren en een geschreven door Lievevrouw. Deze wijst erop dat ROSIER een oude naam is die in de loop van de tijd Rosierstraat geworden is. Ook dit artikel wordt met een vraag besloten: « Wat is de beteekenis van Rosier? Wijl wij thans aan opzoekingen zijn, wil ik het graag aan taalkundigen overlaten, ons deze laatste vraag te beantwoorden. »

In zijn ingezonden stuk herinnert Lievevrouw eraan dat hij « onlangs in de Zetternamskring eene verhandeling (heeft) voorgedragen die in verband stond met het opzoeken van den oorsprong van IEDERE STRAAT (onderstreping van ons). Is het niet duidelijk dat het niet alleen de Rogierstraat is waarover Lievevrouw grondig gedokumenteerd is? We hernemen dus onze vraag: Wat is er van die (lijvige?) dokumentatie geworden? Is ze in Claeys' bezit gekomen? Voor zover wij hebben kunnen nagaan heeft deze er geen gebruik van gemaakt. In de R.U.G. waar al de verzamelingen door de man gevormd bewaard worden, is geen spoor van Lievevrouws aantekeningen te bekennen. Ook onder de handschriften van Lodewijk die in dezelfde bibliotheek berusten — vele van zijn toneel- en zangspelen; de 86 bundels steekkaarten van zijn Gents Woordenboek; Oude en verouderde volksspelen en vermaken; Onze oude Gentsche Volksdichters en Volkszangers; Gentsche Straatroepen; Alfabetische Lijst van oude munten en hun omzetting in moderne geldwaarde; Oude Banketten en maaltijden in het Gentsche; — zult u vruchteloos zoeken naar de « nota's » waarover in het boven aangehaald artikel gesproken wordt. Het ware erg te betreuren mochten die zaken verloren gegaan zijn.

IETS OVER ZIJN WOORDENBOEK.

Op verzoek van een bestuurslid van de Bond herinner ik graag aan een bijna vergeten omstandigheid waardoor het laatste schuifje van de uitgave van het Gents Woordenboek gekenmerkt werd.

Toen de Koninklijke Vlaamse Akademie in 1911 Lodewijk Lievevrouws Idioticon « Gentsch Woordenboek » met goud bekroonde zal de man geen ogenblik gedacht hebben dat zijn manuscript pas na een 40jarige winterslaap de weg naar de drukkerij zou gevonden hebben. Wat meer is, waren Prof. Dr. P. de Keyser en Prof. Dr. E. Blancquaert niet zo goed en vooral doordrijvend geweest, Lode-

wijks duizenden blaadjes schrijfboekpapier hadden een grote kans gehad ten eeuwigden dage in een lade te liggen vergelen.

Daar het persklaar maken van zulk een omslachtig werk geen sinecure voor een 87-jarige man was, waren een paar beste vrienden hem een handje komen toesteken: overeen werd gekomen dat Lodewijk de eerste proeflezing voor zijn rekening zou nemen, Pol Anri zou zich met de tweede lezing en Prof. de Keyser met het fiat bezighouden.

In de loop van 1950 kwam de eerste aflevering van de pers. Helaas zou nauwelijks een jaar daarop de hoofdpersoon van het driemanschap wegvallen: de schrijver stierf op 8 oktober 1951. Frans de Coster, een schoolmakker en oude vriend van de overledene, werd bereid gevonden de ontstane leemte stante pede aan te vullen. Doch ook hem zou het niet gegund zijn de vruchten van zijn arbeid te plukken, want nog geen jaar daarop (8 juni 1952) volgde hij Lievevrouw in het graf. Adolf Herckenrath nam zijn plaats in, doch alweer slechts voor een korte tijd: een verkeersongeval was de oorzaak dat hij, meende men voorlopig, maar in feite voor goed, het proeflezen zou staken.

Die stand van zaken noopte Prof. de Keyser om mij te vragen de taak van de overledene over te nemen. Nauwelijks had ik de tijd gehad met mijn nieuwe job kennis te maken of een nieuwe jobstijding kwam ons overvallen: de dood van Pol Anri op 21 juli 1953.

Vanaf dat ogenblik — en dit tot de beëindiging van de uitgave — zou ik op nadrukkelijk verzoek van Prof. de Keyser niet alleen voor de eerste en tweede proeflezing zorgen maar eveneens voor het fiat.

Een vijftal weken voor de verschijning van de aflevering V-W opperde iemand (als ik mij niet vergis was dit de heer Van Es) het denkbeeld de abonneuten op het Woordenboek uit te nodigen de hun bekende in het woordenboek niet opgenomen Gentse uitdrukkingen mee te delen. Ze zouden als bijlage in de laatste aflevering worden meegedeeld.

Aanvankelijk stond Dr. C. de Baere, de Sekretaris van de Akademie weigerachtig tegenover ons voorstel, doch nadat overeengekomen was een bepaalde plaatsruimte niet te overschrijden — de man vreesde een stortvloed van inzendingen — door met het aangeboden materiaal uiterst selektief te werk te gaan, gaf hij de toestemming een korte mededeling te laten drukken die tegelijkertijd met de V-W-aflevering zou worden verzonden. Die mededeling luidde als volgt:

Maurits VAN WESEMAEL, Rijsenbergstraat 27, Gent.

L.S.

Nu de elfde — tevens voorlaatste — aflevering van het „Gents Woordenboek” verschenen is, menen de Uitgeefster en de Proeflezers van bedoeld woordenboek dat het ogenblik gekomen is om een oproep te richten tot al diegenen, die in de Gelegenheid waren het werk van L. Lievevrouw-Coopman te leren kennen.

Het is namelijk de bedoeling het woordenboek te besluiten met een aanhangsel

bestaande uit lijsten addenda en errata. Daar het zaak is zo volledig mogelijk te werk te gaan, wordt U beleefd uitgenodigd die Gentse woorden en uitdrukkingen, waarvan het bestuur U bekend is maar die U vruchteloos in het woordenboek hebt gezocht, aan bovenstaand adres mede te delen. Het spreekt vanzelf dat alleen SPECIFIEK GENTSE VORMEN in aanmerking kunnen komen. Zie «Gents Woordenboek» p. 9 — 4^o.

Helaas kon de binnengehaalde oogst slechts schraal genoemd worden aangezien goed geteld drie mensen op ons initiatief reageerden : Prof. de Keyser, Meester J. Vermeulen en iemand wiens naam ik mij niet meer herinneren kan. Weliswaar hadden een paar anderen mondeling beloofd ook hun duit in het zakje te zullen doen maar kwamen er jammer genoeg niet toe woord te houden.

Zoals iedere gebruiker van het Woordenboek wel zal weten werden met de ingezonden bijdragen en de Addenda en Corrigenda die en passant uit Lievevrouws materiaal opgevist waren, de blz. 1821-1843 gevuld.

OVER EEN TERUGGEVONDEN HANDSCHRIFT.

De neef van Lodewijk Lievevrouw, de heer Fr. Ingelbrecht, die zoals men weet na het overlijden van eerstgenoemde ervoor zorgde dat o.a. de handschriften van het Gents Woordenboek en dat van de Bibliografie van het Gents Woordenboek aan de Bibliotheek van de R.U.G. geschonken werd, overleed op 30 mei 1972.

In een lade van een boekenkast vonden zijn twee zonen, de heren Frédéric en August, een handschrift van hun achteroom Louis waarvan zij het bestaan geen ogenblik vermoed hadden, aangezien hun vader er nooit over gesproken had.

Omdat zij zich herinnerden dat ik destijds bij het uitgeven van het Gents Woordenboek enige rol speelde, zochten zij mij op om over hun vondst te spreken en meteen uit te zoeken welke bestemming eraan diende te worden gegeven. Evenals zij was ook ik de mening toegedaan dat het dokument best naar de R.U.G. kon worden gebracht.

De heer Hoofdbibliothekaris, Prof. Dr. K. G. Van Acker nam met een welgemeende dank het geschenk in ontvangst.

M. i. is de terughoudendheid waarvan de heer Fr. Ingelbrecht blijk gegeven heeft, te wijten aan de aard van het handschrift, want het betreft een tamelijk omstandig opstel getiteld « De Ontucht in het Oude Gent ».

Het beslaat 82 blz. schoolschriftpapier en is (eerder gebrekkig) geïllustreerd met twee pentekeningen van middeleeuwse « stoven ».

Behandeld wordt (zeer algemeen) de geschiedenis van de ontucht tot en met de 18de eeuw : in hoofdstuk 15de-eeuwse excerpten. In een tweede stel van 18 blz. (39-50; nieuwe paginering) worden de 19de en de 20ste eeuw (oppervlakkig) behandeld. Wat er van de blz. 1-38 geworden is, blijft voor mij een groot vraagteken. Voorzeker is het Louis' bedoeling geweest zijn opstel te laten verschijnen. Uit de tekst valt gemakkelijk op te maken dat die vóór 1949 geschreven werd.

EEN TRAGIKOMISCHE ANEKDOTE.

Op een van de eerste dagen van de maand augustus 1958, van het mooi weer profiterend, was ik naar het kerkhof gegaan om hier en daar een plantje weg te nemen of er eentje bij te plaatsen.

Gekomen aan de grafkelder van Lievevrouw en zijn echtgenote was ik niet weinig verrast te moeten constateren dat men de arduinen deksteen van de kelder weggenomen had en wat verder neergezet.

Naderbij gekomen wachtte mij een nog grotere verrassing : in de halfduistere diepte was slechts een enkele lijk-kist te bespeuren. « Dat moet Lodewijks kist zijn, dacht ik, gelet op de goede staat waarin ze zich bevindt ».

Wat stond mij anders te doen dan mijn weg voort te zetten. Een korte weg want enkele schreden verder liep ik (wat een bof!) een grafmaker tegen het lijf. Ik op mijn stappen terug en gekomen ter hoogte van de geopende kelder : « Mijnheer, mag ik u een inlichting vragen? Hier liggen een goede vriend van mij en zijn vrouw begraven : Louis Lievevrouw en Marie Coopman. Ik vermoed dat ze gezelschap gaan krijgen? Wellicht Louis' weduwe Mathilde de Cavel. Die heb ik niet gekend maar ze was een schoolkameraad van mijn moeder. Maar wat ik zeggen wou. Ik zie in de kelder slechts één kist staan. Die van Louis' vrouw heeft toch geen voetjes gekregen. zou ik denken? Ik begrijp er niets van. »

« Ik wel, sprak de man blijkbaar geamuseerd. Die meneer moet een erg spaarzaam man geweest zijn, want in plaats van zijn vrouw een flinke zinken kist mee te geven heeft hij zich die luxe maar liever niet gepermitteerd. Vroeger kwam die vergetelheid meer voor; tegenwoordig is zulks uitgesloten. » — « Ik weet dat ze in de loop van de eerste oorlog overleden is, ik geloof in 1916. » — « Dat is wat anders. Enfin wees gerust die dame is er niet vandoor gegaan. Trouwens buk u maar eens goed ge kunt Marie nog zien liggen. Ja ja, op de grond, onder Louis. »

Inderdaad, op de bodem van de kelder, grotendeels bedekt met vergaan hout en ander vuil lagen enkele erg bruingeworden beenderen verspreid. Met de gedachte : Waar komt morgen Mathilde terecht? Boven Louis? (neen, onmogelijk); Naast Louis? (neen, geen plaats); Onder Louis?, nam ik afscheid van de uitzonderlijk vriendelijke grafmaker.

M. VAN WESEMAEL

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond bevordert de studie van de volkskunde en geeft sedert 1926 het tweemaandelijks tijdschrift « Oostvlaamse Zanten » uit, waarin volkskundige bijdragen en de uitslagen van de enquêtes in Vlaanderen gepubliceerd worden.

De Bond schrijft ten laste van zijn Alfons de Cockfonds tweejaarlijkse prijsvragen over volkskundige onderwerpen uit, organiseert voordrachten, tentoonstellingen en reizen.

Raad van Beheer van de Bond: ere-voorzitter: E. Boonen; voorzitter: Lic. R. van der Linden; ondervoorzitters: Lic. M. Daem en J. Pieters; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeesteres: H. Depoorter; leden: J. De Vriendt, Dr. R. Haeseryn, G. Hebbelynck, Lic. L. Hoste, G. Rouquart, R. Tondat, F. Van Bost, Prof. Dr. P. J. Vandenhoute, Lic. A. Van den Kerkhove, G. Van Peteghem en G. Weze.

Dagelijks bestuur van de Bond: voorzitter: Lic. R. van der Linden; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeesteres: H. Depoorter; leden: Dr. R. Haeseryn en G. Hebbelynck.

Kommissie voor volkskundige Enquêtes: voorzitter: Lic. R. van der Linden; leden: M. Broeckhove, Lic. M. Daem, Dr. R. Haeseryn, J. Pieters en G. Weze; adviseurs: Lic. H. Arens en M. Van Wesemael.

Kommissie voor feesten en reizen: voorzitter: G. Weze; leden: M. Broeckhove, G. Hebbelynck, F. Van Bost, G. Van Peteghem, F. Van Belle en Dr. R. Haeseryn.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond in 1927 in het voormalige Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat, is sedert 1962 overgebracht naar het Kinderen Alynospies, Kraanlei 63, Gent. De Bond ondersteunt het Museum dat de Stad Gent bij besluit van 27-9-1931 in bescherming heeft genomen. Het staat onder het beheer van een kommissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en van de Bond.

Beheerkommissie Museum voor Volkskunde: erevoorzitter: E. Boonen; voorzitter: G. Weze; ondervoorzitter en konservator: Dr. R. Haeseryn; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeester: G. Hebbelynck; leden: H. Depoorter, Lic. L. Hoste, G. Rouquart, F. Van Bost, Prof. P. J. Vandenhoute, Lic. R. van der Linden en G. Van Peteghem.

Dagelijks bestuur en aankoopkommissie van het Museum voor Volkskunde: voorzitter: G. Weze; ondervoorzitter en konservator: Dr. R. Haeseryn; penningmeester: G. Hebbelynck; sekretaris: M. Broeckhove.

(Vervolg van tweede blz. van de kraft).

van z.g. « Frankische Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land, door Cl. Trefois — De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore, door Cl. Trefois — De Tinnepotgieterij te Gent, door J. Boes — Galerij van Gentsche Typen door E. Andelhof — De Magie van het Poppenspel, door F. Van Es en anderen — Devotie tot de Heilige Donatus, door M. Broeckhove — Sint-Kristoffel. Legenden. Verering, Verspreiding, door R. van der Linden — Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde, door Mevr. L. Bataille-Hiel — Leerknappen in de kunstambachten te Gent 14e en 15e eeuw, door M. Daem — Register op G. Celis: Volkskundige Kalender . . . door F.M. Olbrechts — De Groei en Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamse Volksziel, door J. Vermeulen — Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke, door J. Laureys — Vrolijke Doodsbrieven vol humor en gal, door R. van der Linden en G. Simons — Duiventorens in Oost-Vlaanderen, door O.S. Depraet — Waasch Sagenboek door F. Van Es — Weerkundige Volkskalender van het Vlaamse land door M. Broeckhove — Wetterse Typen door A. Van Durme.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen: Jaarlijkse bijdrage gewoon lid: 250 F; gezinslid: 75 F (zonder tijdschrift); gepensioneerde: 200 F; beschermend lid: 500 F; steunend lid: 1000 F (B.T.W. steeds inbegrepen).
Abonnement op Oostvlaamse Zanten voor niet-leden (bibliotheken, instellingen, boekhandel, verenigingen, enz.): 300 F; buitenland: 350 F per jaargang (B.T.W. niet inbegrepen).